

Ана Стойкова (България)

ПСЕВДО-ВАСИЛИЕВАТА РЕДАКЦИЯ НА *ФИЗИОЛОГА* В СЛАВЯНСКАТА РЪКОПИСНА ТРАДИЦИЯ*

Физиологът е малка по обем литературна творба, която е възникнала на гръцки език през раннохристиянската епоха в Александрия, а през Средновековието се превежда и придобива изключителна популярност в литературата на всички християнски народи в Европа и Близкия изток. Той има уникална специфика и трудно определяема жанрова принадлежност – едни изследователи го смятат за естественоисторическа книга за животни, други – за катехитично произведение, предназначено за раннохристиянската проповед. Поместените в него 48 слова, посветени на фантастични и реално съществуващи животни, растения и камъни и на техните свойства, са свързани както с античната естественонаучна традиция, така и с източните митове. Отразяващ ранни представи, получил изключително разпространение и развитие, *Физиологът* не спира да привлича вниманието на изследователите¹.

Моите занимания с *Физиолога* датират от далечната 1986 г. и тогава бяха свързани с неговите преписи, които се срещаха в множество южнославянски ръкописи, но не бяха ставали обект на самостоятелно изследване. Това вероятно се дължеше на факта, че *Физиологът* не принадлежи към

* Настоящото изследване е осъществено по проекта „Виртуална история на българската литература. IX–XXI в.“ на Института за литература – БАН, в рамките на проекта BG05M2OP001-1.001-0001 „Изграждане и развитие на център за върхови постижения „Наследство БГ“ (ОП НОИР).

¹ От първата публикация на текст от *Физиолога*, направена от Понсе де Леон през 1587 г., досега е натрупана огромна научна литература по различни въпроси, свързани с *Физиолога*. Съвсем наскоро, през 2021 г., излезе голям том, посветен на най-ранната му редакция, представящ ръкописната и литературната традиция на всички негови ранни преводи, с изчерпателна библиография, вж. Масé, Gippert 2021.

„високата“ богослужбна литература, а преписите му са късни – главно от XV и XVI в., и са поместени в обкръжението на апокрифи, гадателни книги и други творби от литературната периферия на Средновековието. Идеята да се заинтересувам от него беше на Светлина Николова, която при работата си беше попадала на преписи на *Физиолога*. Именно тя ми предложи да се заема с изследването му и той да стане тема на моята кандидатска дисертация. Още щом прочетох текста, бях запленена от екзотичните разкази за невероятни създания и от афористичните, малко наивни поучения към тях. Оттогава досега продължавам да откривам в тази забележителна творба, източник на идеи и вдъхновение, но за първия подтик съм задължена и благодарна на Светлина Николова.

Още в първото и единствено досега критично издание на гръцките текстове на *Физиолога* от 1936 г. Франческо Сбордине доказва, че те формират четири основни редакции – три в проза и една в стихове. Първата, най-ранна редакция, е възникнала в Александрия през II или III в.; втората, наречена от Сбордине Византийска, се появява според различни мнения през V–VI или към XI в. (Sbordone 1936: XII; Perry 1937: 494), а третата, създадена вероятно през X–XI или през XII в. (Sbordone 1936: XII; Perry 1937: 495), той назовава Псевдо-Василиева поради факта, че поученията в словата са приписани на св. Василий Велики.

Поради значително по-късното си възникване Византийската и Псевдо-Василиевата редакция не се превеждат и разпространяват широко – извън гръцката традиция техни версии са познати само в старите славянски литератури. И докато текстовете на Византийската редакция в славянски превод са подробно проучени и обнародвани (Стойкова 1994; Стойкова 2011), няма специално изследване, посветено на Псевдо-Василиевата редакция. Всъщност нейният единствен препис също е публикуван², но проучването му досега е останало встрани от интереса на повечето изследователи. Ето защо в настоящата статия ще се спра на цялостната проблематика на този текст, който несъмнено заслужава внимание.

Типична за гръцките преписи на Псевдо-Василиевата редакция е тяхната хетерогенност. Всички те съдържат също и глави от другите две основни редакции – Александрийската и Византийската. Сбордине идентифицира като отнасящи се към Псевдо-Василиевата редакция десет пълни и шест фрагментарни преписа и за да ги класифицира, анализира словата в тях, принадлежащи към Александрийската редакция, тъй като текстовете на

² Александров 1893; Стойкова 2011, където преписът с кратки текстологични бележки е публикуван като приложение към изданието на славянските преписи на Византийската редакция, вж. <http://physiologus.proab.info> > Преписи > Псевдо-Вас.ред.

самата Псевдо-Василиева редакция съдържат твърде малко разночетения. Изследователят стига до извода, че гръцките преписи се отнасят към две ръкописни традиции: атонска и италийска (Sbordone 1936: CVI). Както може да се очаква, сравнението между славянския превод и запазените гръцки преписи води до заключението, че по своите редакционни и текстологични белези славянският препис е по-близък до атонската традиция, и по-точно до групата, обозначена от Сбордине като $\chi\delta\Lambda$, която включва късни, датирани в XVI, XVII и XVIII в. преписи³. Това личи не само от сходството в текста, но и от характерен пропуск, общ за славянския и за гръцките преписи от групата $\chi\delta\Lambda$, който категорично потвърждава, че те възхождат към общ протограф. В текста им има голяма лакуна, която започва от средата на словото *За вълка* и завършва в средата на словото *За бобъра*. Тази липса на текст, отбелязана от Сбордине, вероятно се дължи на загубен лист в ръкописа, съдържащ общия за групата $\chi\delta\Lambda$ и славянския превод протограф (Sbordone 1936: CIX). Тъй като славянският препис е от първата четвърт на XV в., а неговият текст, изглежда, е резултат от дълга ръкописна традиция, то преводът от гръцки вероятно е направен доста по-рано; може да се заключи, че загубата на листа е станала в ранен етап от трансмисията на текста, сравнително скоро след появата на самата Псевдо-Василиева редакция. Трябва да се отбележи, че италийската група преписи като цяло изглежда по-ранна (един от преписите (R) може да се датира през XIII в.) и съдържа текст, вероятно предхождащ появата на атонската редакция, която е по-късна (Masé 2021: 93–94). От това следва, че е възможно самата Псевдо-Василиева редакция да е възникнала в Южна Италия, а препис, пренесен на Атон, да е дал началото на атонската ръкописна традиция.

Както споменах, гръцките текстове на Псевдо-Василиевата редакция съдържат слова и от другите две основни редакции. Така в преписите на група $\chi\delta\Lambda$ (Sbordone 1936: VII–VIII) в началото са поставени 28 слова на Псевдо-Василиевата редакция (№ 1–28), последвани от 6 глави от Византийската (№ 29–34), следват 4 истории, извлечени от други източници (които според Сбордине принадлежат на Тимотей от Газа и са обозначени с римски цифри), 8 слова от Александрийската редакция (№ 35–42) и накрая са поместени още 6 слова от Византийската редакция, преписани от втори, различен източник (№ 43–48):

³ Атон, Великата лавра, Ω 76 А, 1723 г. (χ), Атон, ман. Дионисиу, 232, XVII в. (δ), Атон, ман. Ивирон, гр. 348, XVI в. (Λ).

1.	περὶ λεοντος	27.	περὶ ἐλέφαντος
2.	περὶ τοῦ μονοκέρωτος	28.	περὶ ὀνάγρου
3.	περὶ τοῦ λύκου	29.	περὶ ὕδρωπος
		30.	περὶ ἐλέφαντος
4.	< περὶ καστορος >	31.	περὶ ἐλάφου
5.	περὶ ἀλώπεκος	32.	περὶ ὕδρωπος
6.	περὶ τοῦ κορκοδήλου	33.	περὶ ἀετοῦ
7.	περὶ τοῦ ὄφεως	34.	περὶ γύψ
8.	περὶ αἰχίδνης	I.	περὶ πανθαρίου
9.	περὶ ἀσπίδος	II.	περὶ ὀθόας (θωός)
10.	περὶ τοῦ μονιοῦ	III.	περὶ ἄρκτου
11.	περὶ μύρμηκος	IV.	περὶ λαγωῶν
12.	περὶ βατράχων	35.	περὶ χαρανδρίου
13.	περὶ ἀετοῦ	36.	περὶ λίθων πυρεκβόλων
14.	περὶ περισεραῶς	37.	περὶ πρίονος
15.	περὶ τρυγῶνος	38.	περὶ λίθου μαγνήτου
16.	περὶ ἔπωπος	39.	περὶ νυκτοκόρακος
17.	περὶ ἰάσεως	40.	περὶ ἀετοῦ
18.	περὶ ἐρωδιοῦ	41.	περὶ ἰχθέμονος
19.	περὶ φοίνικος	42.	περὶ τοῦ πανθηρίου
20.	περὶ ψιτακοῦ	43.	περὶ τοῦ φοίνικος
21.	περὶ φασιανοῦ	44.	περὶ δενδροκολάφου
22.	περὶ αἰχίνου	45.	περὶ τῆς περιστεραῶς
23.	περὶ λαγωῦ	46.	περὶ ἐπόπτου
24.	περὶ χαλάνδρου	47.	περὶ ἀλώπεκος
25.	περὶ πελεκάνου	48.	περὶ πέρδικος
26.	περὶ τοῦ ὕδρις		

Принадлежност на словата в групата χδΛ към отделните редакции:

	– Александрийска редакция
	– Византийска редакция
	– Псевдо-Василиева редакция

Представената последователност е причината в гръцките преписи слова за едно и също животно, принадлежащи към различни редакции на *Физиолога*, да са разпръснати на различни места в текста. Словата от всяка редакция образуват групи, в които се запазва типичната за съответната редакция последователност. Явно тези слова са извлечени от различни източници и са механично съединени в общ текст без редакторска намеса. Като резултат се оказва, че слова за лисицата, гълъба, папуняка, феникса, харадрия и слона са поместени два пъти – първото слово се отнася към Псевдо-Василиевата

редакция, а второто – към Александрийската или Византийската. Има и три слова за орела – на различни места са представени и трите редакции, а словото за ендропа е преписано два пъти от два различни източника, и двата от византийската редакция.

Славянският превод на Псевдо-Василиевата редакция на *Физиолога* е запазен в единствен препис в ръкопис от манастира Пантелеймон на Атон, № 22, датиран от първата четвърт на XV в., 280 × 190 мм, 311 л., без край, сръбски по произход⁴. Кодексът, в основната си част сборник от слова и жития без календарен ред, съдържа: *Житие на Атанасий Атонски; Житие на Григорий, епископ на Велика Армения, и Рипсимия, и Гаяне, и още 36 девизи, пострадали в Армения; Мъчение на Ипатий Гангърски; Покаяние на Киприан (апокриф); Мъчение на св. Киприан и Юстина; Страдание на св. Седем отрока в Ефес; Разказ за живота на Ксенофонт болярина; Повест за иконата на Господ Исус Христос в Халкопратия; Похвала за св. 40 мъченици от Ефрем Сирин; Поучение на Христофор, епископ Александрийски; Слово за Амфилохий постник; Житие на Петър Коришки от Теодосий Хилендарец; Мъчение на Минодора, Митродора и Нимфодора (за 10 септ.); Житие на княз Лазар Сръбски (за 15 юни); Физиолог.*

Съдържанието показва, че става дума за монашески сборник без литургична употреба, предназначен за индивидуално или колективно четене. Важна особеност на сборника е, че освен единственият известен препис на Псевдо-Василиевата редакция на *Физиолога* в славянски превод, в него се намират най-ранните познати днес преписи на две произведения, емблематични за старата сръбска литература – *Житието на Петър Коришки* от Теодосий Хилендарец и *Житието на княз Лазар* (Шпадијер 2014: 270–272).

Преписът на *Физиолога* в ръкописа от манастира Пантелеймон 22 (по-нататък А⁵) е поместен на л. 283а–311б. Текстът е преписан старателно от опитен книжовник, заглавията на отделните слова са с червенослов, а някои инициали са с непретенциозна растителна орнаментика. Текстът е озаглавен: Начело ѿстѣсловникѹ нмѣнъ нзъвѣнчѣнѣ скѹтѹмъ жнѹтннмъ и съдържа 43 слова за животни. Подредбата на последните осем слова се различава от тяхната последователност в изданието на А. Александров от 1893 г., където текстът следва точно ръкописа, тъй като при подвързването му листове в края са били разместени, а получените се нарушения в смисъла на текста не са били забелязани нито от издателя му А. Александров, нито от Ст. Ге-

⁴ Tachiaos 1981: 59–66 (no. 22); Турилов, Мошкова 2016: 359–360 (№ 781); Шпадијер 2014: 272; Repertorium <<http://repertorium.obdurodon.org/msDesc.php?filename=AS22PANT.xml&lg=bg>>.

⁵ Тук възприемам сиглата А за означаване на преписа на *Физиолога* от атонския ръкопис Пантелеймон 22, която е използвана в досегашните изследвания на Гечев (1938) и Стойкова (1994; 2011). В публикацията върху славянския превод на най-ранната редакция (Stoykova 2021) също е представено изследване на част от този препис; там той е означен с Р.

чев, който го е проучвал (Гечев 1938: 33–53). Правилната последователност на последните четири листа от ръкописа е следната: 308–311–309–310. В изданието от 2011 г. оригиналният текст и последователност на словата в преписа са възстановени. Така става ясно, че *Слово за слона*, което е без край, е последно и за ръкописа, т.е. в края на текста липсват листове и е възможно да е имало още няколко слова от *Физиолога*, които днес са загубени.

Текстът на препис А е публикуван от Александър Александров без изследване или коментар (Александров 1893). За пръв път върху особеностите му се спира Стефан Гечев (1938), чието задълбочено сравнително изследване на известните му славянски и гръцки преписи на *Физиолога* стига до важни изводи за характера и времето на превода на А. Що се отнася до съдържанието обаче, Гечев само установява, че преписът включва редица слова, известни от южнославянските версии (т.е. отнасящи се към Византийската редакция) или напълно непознати, и посочва неговия „смесен характер“ (Гечев 1938: 44–45). За съжаление, Гечев не познава изданието на Сбордоне, излязло малко по-рано, и затова, макар общите му заключения да са верни, той не успява да разпознае в А препис на Псевдо-Василиевата редакция. Важно негово наблюдение обаче, направено въз основа на А, е установяването на втори славянски превод на най-ранната, Александрийска редакция, към която се отнася и голяма част от словата в този препис⁶.

Дълги години след проучването на Гечев А не привлича вниманието на изследователите. Едва половин столетие по-късно, при работата си върху южнославянските версии на *Физиолога*, успях да идентифицирам неговия текст като славянски превод на Псевдо-Василиевата редакция, а по-късно го публикувах (Стойкова 1994: 91–97).

Преписът А, подобно на гръцките преписи на тази редакция, е компилация, съчетаваща слова и от трите основни редакции. Той съдържа слова за 19 животни (24 свойства) от Псевдо-Василиевата редакция, 34 (39 свойства) от Александрийската и 6 – от Византийската редакция. Шестте слова от Византийската редакция са извлечени от гръцки препис, подобен на преписите от споменатата група атонски преписи $\chi\delta\Lambda$ и вероятно са преведени заедно с текстовете на Псевдо-Василиевата редакция от същия ръкопис. Съставителят на архетипа на А обаче е имал съвсем различен подход при съставянето на компилацията в сравнение с начина, по който са съставени известните от изданието на Сбордоне гръцки преписи, включващи слова от Псевдо-Василиевата редакция⁷. Той не е подредил механично откъси от от-

⁶ Гечев 1938: 124. Първият славянски превод на Александрийската редакция е старобългарски, но днес е запазен в ограничен брой късни руски преписи, вж. обобщение у Стойкова 2021.

⁷ Интересен факт е, че гръцкият препис Σ (вт. полов. на XIII в.), който съдържа пълен текст от най-ранната, Александрийската редакция на *Физиолога*, включва в състава си и 14 слова от Псевдо-Василиевата редакция (макар и в непълен вид, без поученията), които са

делните си източници, а е прекомпозирал отделните слова така, че е събрал на едно място всички текстове за едно и също животно. Редът на словата следва реда им в Александрийската редакция; всяко слово за дадено животно започва с текст от нея, след което са добавени съответните текстове (свойства) за същото животно от Псевдо-Василиевата или, по-рядко, от Византийската редакция. По този начин са оформени слова за отделните животни, разширени с материал от различни източници. Компонентите на всяко слово представляват разнообразна текстологична картина:

	Слова	Свойства				
1.	Прѣвое ѡ львѣ	а	б	в	г	д
2.	Ѡ харадрѣн слово	а				
3.	Ѡ саврѣ слнчѣнѣн повѣсть	а				
4.	Ѡ стрѣцѣ слово	а	б			
5.	Ѡ ношнѣмь вранѣ	а				
6.	Ѡ онагрѣ	а	б			
7.	Ѡ ехнднѣ	а	б			
8.	Ѡ змѣн слово	а	б	в	г	
9.	Ѡ нпокиентаврѡхъ н срѣнѣхъ	а				
10.	Ѡ ѣжн повѣсть	а	б	в		
11.	Ѡ панѡѣре слово	а	б*	в*		
12.	Ѡ керѣнцн	а	б			
13.	Ѡ лнснцн сказанїе	а	б			
14.	Ѡ кнтѣ аспѣдохелѡнн	а	б			
15.	Ѡ аспндѣ другое	а				
16.	Ѡ птнцн велнкааго гѣпѣпа	а	б			
17.	Ѡ мравольѣ	а				
18.	Ѡ мравѣахъ	а	б	б		
19.	Ѡ невесткѣ слово	а				
20.	Ѡ ннорѡзѣ слѡѣ	а	б			
21.	Ѡ вльцѣ слово	а	б			
22.	Ѡ нноцѣ днвнїемь слово	а				
23.	Ѡ касторн слово	а				
24.	Ѡ медвѣдѣ слово	а				
25.	Ѡ ендрн н о коркодѣлѣ	а	б			

поставени след съответните слова от Александрийската редакция, като словата за животни, които нямат такова съответствие, са поместени накрая (Sbordone 1936: XXXI).

26.	Ὁ χνέμωνις ἢ οὐ ζῦμεν	а		
27.	Ὁ γαβρανῆς, ἢ οὐ βρανῆς	а		
28.	Ὁ γρῦλαντι	а	б	
29.	Ὁ жабѣ воднѣн ἢ ω соусѣн	а		
30.	Ὁ κελῆνι ἢ ω змӣн	а	б	
31.	Ὡ σαλαманῆδρῆς	а		
32.	Ὁ αἰδαμανтѣ	а		
33.	Ὁ ластовници славо	а		
34.	Ὁ долубѣ пернадезѣн	а		
35.	Ὁ голубѣς	а	б	в
36.	Ὁ др̄псѣ	а		
37.	Ὁ каменн̄и н̄знимающ̄ӣм̄ ωгнь	а		
38.	Ὁ гадѣ морсѣѣм̄β̄ трѣзочѣѣ	а		
39.	Ὁ стροῡφ̄окамнаѣ	а		
40.	Ὁ змӣεци	а		
41.	Ὁ д̄β̄тлѣ	а		
42.	Ὁ ωρлѣ	а		
43.	Ὡ слонѣ	а	б	

Принадлежност на частите от словата към отделните редакции:

	– Александрийска редакция (основна)
	– Византийска редакция
	– Псевдо-Василиева редакция
	– част с текст, компилиран от различни редакции

* – второто и третото свойство на пантерата нямат съответствие в нито един от публикуваните гръцки преписи на *Физиолога*

Трябва да се отбележи, че съставителят на запазения в А текст е подходил творчески към работата си. На някои места той не само е събирал на едно място отделни слова за едно и също животно от различни редакции, но е съчетавал описанието от една редакция с поучението от друга или дори е комбинирал изрази от слова за едно и също животно от две различни редакции в общ текст, стремяйки се да обогати съдържанието. Книжовникът е потърсил внимателно подходящо място за включване на словата, които не принадлежат към Александрийската редакция. Така например е поставил разказа *За аспидата* от Псевдо-Василиевата редакция след словото *За кита аспидохелон* (№ 14 и 15), свързвайки двете животни по звученето на имената им, а главата *За мравките* е поставил след разказа *За мраволѣва*

(№ 17 и 18). Трудно е да се каже дали компилацията е направена още на гръцка почва, или я е създал преводачът на славянския текст. Не е ясно също така защо в превода някои слова са приписани на други животни: словото *Περὶ ὑαίνης* в **A** е отнесено към мечката (Ϻ мѣдвѣдѣ, № 24), а словото *Περὶ πελεκάνου* е преведено като слово за щъркела (Ϻ стрѣцѣ, № 4), т.е. хиената е наречена мечка, а пеликанът – щъркел.

Съставителят на компилацията, запазена в **A**, не е обръщал внимание на възникнали повторения в текста, а понякога и на очевидни противоречия. Например в разказа *За таралежа* (№ 10, *a* и *б*) две сходни описания получават противоположни интерпретации. Противоречието, което се появява в тълкуванието на първото свойство в словото *За еднорога* (№ 20, *a*), е още по-объркващо. То е съставено от две части, принадлежащи към две различни редакции – докато в първата част на тълкуванието еднорогът се уподобява на Исус Христос и се припомня тайнството на неговото възплъщение, то във втората част той е сравнен с бяс като олицетворение на злото.

Съпоставката на **A** с издадените гръцки преписи показва, че като цяло славянският текст отразява доста точно съответните текстове. Тъй като става дума за компилация от различни редакции, явно се е наложило изходните текстове да се редактират, за да се адаптират към новия своден текст. Ето защо в **A** се наблюдават отклонения от гръцките паралели, които се изразяват главно в съкращаване. Премахнати са по принцип библейските цитати в началото на второто и следващите свойства за едно и също животно, за да се избегнат повторенията при добавянето им, както и въвеждащата фраза в поученията от Псевдо-Василиевата редакция *Ὁ ἄγιος Βασίλειος εἶπε...*, тъй като тя не се среща в словата от другите две редакции. В много слова обаче са пропуснати цели изречения, в един-два случая е съкратена дори значителна част от текста. За съжаление, понякога, поради небрежност или разсеяност, са изпуснати отделни думи или изрази, които затрудняват възприемането на смисъла или дори го променят. При липсата на други преписи тези пропуски са трудно възстановими. Тези многобройни несъвършенства на текста са свидетелство за дълга ръкописна традиция и показват, че запазеният препис **A** не само не е автограф на преводача, но и е доста отделечен от първоначалния превод.

Преписът **A** е със сръбски правопис, но анализът на езика му показва, че е преписан от български протограф. Текстът пази много старинни фонетични, граматически и лексикални особености и като цяло е под силното влияние на старобългарската езикова традиция. В правописа се пише почти само *ь*, като *ѣ* се среща частично в представки и предлози; малкият *ер* обаче се пази на етимологичните си места – *лъвь*, *прьвое*, *шьствовати*, *сьшьствїе*, *пльть*, *сьмръть*, *вьсѣдръжнтель*, *зьмна*, *таланть*, *вьпль* и мн.др.; а случаите на изясняване са малко, например: *стрѣжеть*, *ѡверзаеть*, *црковь*, *любовнь* и др. Носовките навсякъде се предават последователно – *ѣ с оу*

и а с е, като никъде няма следи от смесването им – соудь, недоугь, моужь, моудры, соужень, гоускн, зоубн, голоубь, кнезь, жедають, распетн, вспеть, прнѣтн и др. Рефлексите на старослав. съчетания *tj и *dj навсякъде са *шт* и *жд* – всхыцають, вбрѣцоуть, прнходѣще, вндещн, ноць, ражають, соужень, помлажают се, медрѣжь, вѣжамн и др. Като среднобългарски явления в правописа може да се отбележат редовното използване на широкото *e* в началото на думите и след гласна и очното *o*.

Макар че са налице отделни белези на преминаване от синтетичност към аналитичност, което характеризира среднобългарския етап от езиковото развитие, като цяло падежите са запазени и именните окончания са правилни, почти без изключение. Като особеност прави впечатление употребата на окончание *-охъ* за мест.п. мн.ч., при това и за м.р., и за ж.р., на което обръща внимание и Ст. Гечев – *пѣ голоубвухъ, ѡ внагрѡхъ, въ надрѡхъ, ѡ срннохъ и ѡнокѣнтаврѡхъ, въ дворѡхъ* и др. При прилагателни и глаголи се срещат неконтрахиранни форми – *ѡлѡускааго, ѡлнѡнаагѡ, глѡаахѡ, свѣѣаствоваашѣ*.

Глаголните форми пазят ранните окончания: имперфект – *блѣлаше, глѣашѣ, дрѣзноушѣ, нскаахѡу, глѣахѡу, асигм. аорист – въѣвнже, встрнже, сигм. аорист – вспомѣноу, вбрѣтѣше, дрѣзноушѣ, вѡмѣннше се, повнше* и др. Това се отнася и до сегашното деятелно причастие – *нмы, прннашаѣ, оучѣ, ходѣ, послушаѣ* и др. Налице са форми за *сложно бъдеще време* с *нмѣтн* и *хотѣтн* – *вмрѣтн нмать, не нмать вбрѣстн, нмоуть оубѣгнѣтн, вбрѣстн нмашн, погрѣзноутн нмашн, помладнтн се нмашн, хоцѣть ражаѣтн. Страдателен залог* се образува единствено чрез страдателно причастие + глагола *вѣтн* – *гоннмъ бѡваѣть, прнстнжемъ бѡваѣть, знаѣмъ бѡваѣть, оубнѡваѣмо бѡваѣть, сѡнѣдаѣмъ бѡваѣть, ѡлаѡлаѣмъ бѡваѣть*.

Що се отнася до синтаксиса, забелязва се употреба на *род.п. при глаголи с отрицание* – *не вбрѣтѣше слѣда; не нмѣѣ всма ѡрѣностн; не вндещн ѡлнѡнааго свѣта; не хоцѣт ѡ сѡмрѣтн грѣшномѡ; не вѣдын грѣха* и др. Среща се *dativus absolutus* – *всѣавшоу ѡлнцоу, ѡврѣзает се ен ѡун; вѡнѣѣа бытн ловнмоу лѡвоу, дателен притежателен* (наред с родителен притежателен) – *сѣнъ доубоу; недоугь ѡлкѡ; црѣ славѣ; пѣ вскрнлнн горамъ; нзѣ оустѣ женѣ, както и dativus cum infinitivo* – *не нмѣтн пнцоу; ловцоу не моцн прнѡлжнтн се*. Редовно се употребява *безпредложен творителен* с инструментална функция – *таковнмъ оубо нѡвоомъ; ѡрѡваѣть ѡстн своннн; недознраѣть ѡнма; възупѣеть гласы велнкымн; вслѣпеѡваѣть ѡнма; оухомъ послушаѣть, но на едно място се среща и с предлог – сѣ клѡномъ свонмъ оудраѣеть*. Налице са и старинни форми на *анафоричното местоимение за вин.п.* – *хѡтаѣть ю зоубн; ѡпашю покрѡваѣть е; вѡнѣѣа хоцѣть ѡловнтѣ ю; сѣсѣцаѣть ю; затѡраѣеть ю* и др.

Трябва да се споменат няколко редки употреби на *задпоставено показателно местоимение*, които показват тенденция за поява на определителен

член – хытун ть звѣрь (1д)⁸; кръвь вна въставляеть снхъ (4а), както и един случай на описателен императив във 2 л. ед.ч. – да не ѣси мѣдвѣда (24).

Лексиката на А потвърждава възникването на превода значително по-рано от появата на преписа. Често се среща стара лексика, позната от класическите старобългарски паметници, а също и по-късни лексеми, които могат да се определят като българизми. Сред тях са: ограда ‘леговище’ (1а)⁹, растахатн ‘разпръсквам, разпрашавам’ (2), помѣжнѣн ‘затварям се (за очи)’ (помежаеть ѿчеса, 3), боуѣсть ‘безумие, безразсъдство’, гр. *μωρία* (боуѣсть снѣваа творѣщнмь, 6б), сквожьна ‘отверстие’ (3), възвлѣщн ‘тегля, дърпам’, тук в значение ‘задържам дъха си’ (възвлѣщнть въ себе дыханіе, 13а), къннгънн ‘книжовник’ (13а), татъ ‘крадец’ (13б), обавннкъ ‘заклинател, магьосник’, обаватн ‘омагьосвам’ (не слышнть гласа вбавающа, прѣмоудраагв обавннка вбаваема, 15), омаатъ ‘сфера, кълбо’ (вндѣнїе ммлатоу, 19а)¹⁰, разнѣвѣтнѣнн ‘унищожавам, развалям’ (разнѣвѣтѣвають обвыае блгыне вѣседамн зыинн, 9; малыне ансы. разнѣвѣтѣющнхъ вноградды, 13а), клѣтъ ‘жилище’ (18а), обѣхатн ‘подушвам’ (18в), надро ‘пазва, гърди; утроба’, гр. *κόλλος* (прохѡда же не нмать въ надрѡ, 7а; къ надроу дѣнн, 20а)¹¹, мьстѣннкъ ‘злопаметен’, гр. *μνησικακος* (20а), обѣтѣнн ‘обикалям, въртя се наоколо’, страшнѣнн ‘плаша’ (обѣтѣннѣ ѣлка н страше помышлѣннн, 20а), велнкота ‘големина’ (20б), паства ‘стадо’ (21а), омѣжнѣнн сѣ ‘държа се мъжки, смел съм’, гр. *ἀνδρίζομαι* (омоужнѣ се прнхѡднѣтъ въ вноградъ, 22)¹², казнѣнн ‘развалям, разрушавам’ (22), рѣтъ ‘разпра’ (18б), отъходьннѣнн ‘отшелница’ (28а), шьствѣннкъ ‘бегач’, гр. *δρομεύς* (30б), обанстатн ‘блестя над, сияя над’, гр. *ἐπιφάω* (обанстаетъ те хс, 33), доуѣвъ ‘дърво’ (34), жнвотнън ‘на живота (gen.)’ (дрѣво жнвотное, 34), садъ ‘растение, дърво’ (соуѣ же садѡвѣа, тьнкы вѣтѣннмоуѣе, 36), прѣзорство ‘гордост, високомерие’ (36), прнлежнѣ ‘настойчиво, усърдно, внимателно’ (40), хѣдогъ ‘знаещ, умен’ (8б).

Сред по-интересните употреби трябва да се отбележат названието ннокъ днвнн ‘глиган самец’, гр. *ὁ μονίος* (*ἄγριος*), което се среща само в превода на Псалтира¹³, ѣззыкы (мн.ч.) ‘езичници’ (бѣ възлюбѣн людн ѣзыкь, паѣе людѣн юудѣнскынхъ, 5), хапаксите прнзрачѣнън ‘сляп’ (прнзрачѣнаа ѡчеса, 2), прнзрачѣствоватн ‘сляп съм’ (недознраетъ ѡчнма. н прнзрачѣствоуетъ, 8а), знздыца ‘строител’ (нскоушен’наго ѡ знѣъць, 16а), поодрнне ‘подпора

⁸ В скоби се посочват: с цифри – поредният номер на словото, с малка буква – свойството, където се среща коментираният текст.

⁹ SJS 2: 514; СтБР 2: 61.

¹⁰ Mikl.: 503.

¹¹ Срез. 2: 279.

¹² Mikl.: 505, срв. мѣжатн сѣ в SJS 2: 268.

¹³ SJS 1: 773.

ПРИЛОЖЕНИЕ

Текстът на *Физиолога* по препис А (Атон, ман. Пантелеймон, ръкопис 22, първа четвърт на XV в.) се издава, като от надредните знаци се запазват букви и титли, а лигатурите се развързват. Словата са номерирани, а отделните свойства са означени с малки кирилски букви. Библейските цитати, които са идентифицирани, се посочват под линия, а в текста са курсивирани, когато са дословни или достатъчно близки до библейския текст. Под линия са коментирани и някои особености на превода и на запазената в преписа текст. Съответствията в гръцкия паралелен текст са посочени: за Александрийската редакция по Kaimakis 1974; за Византийската и за Псевдо-Василиевата редакция по Sbordone 1936. За сравнение на библейските цитати, чието съдържание в текста е различно от синодалния български превод на Библията (1991), се използва гръцкият текст на Септуагинта (Sept.) и Новия завет (NA28).

Начело ѿстѣсловникѣ нмѣе нзъвбануенїа скитѣмъ животнынмъ

1. Пръвое ѡ лвъѣ.

а) Начунѣмъ рещи ѡ лвъѣ црѣ звѣремь. нже какѡвѣ скотѣ іестъ. нбо іаковѣ блѣвѣаше іоудѡу глааше. *скумень лъвовъ. іоуда ѡраслен мой снѣ мон възыде, н прочаа*¹. Фншнѡаѡгѣ нзъвбанун ѡ лвъѣ. іако лвъѣ трн іестѣства нматѣ. пръвое іегѡ іестѡ се. еѣа ходнтѣ шѣствѣе въ гѡрѣ. прнходнтѣ іемоу ѡханїе ловыць. н ѡпашїю своєю замнтѣетѣ слѣдѣ свон. да не послѣствѡющен слѣдѡмъ іегѡ лѡвци, н ѡврѣщѣтѣ //2836/ ѡградѡу іегѡ, н нмоутѣ іегѡ.

Тако н спсѣ нашѣ разоумнын лвъѣ. *прїнде ѡ колѣна іоудѡѡа н корене дѣдва*². нже посланн бѣ ѡ прїносѡущнаго ѡца своіегѡ. н покры разоумныне своіе слѣдѡѡѡ. еже іестѣ бѣтѡ. съ агглы, аггль бѡѡѡ, съ архагглы, архаггль. съ прѣстоѡлы прѣстоѡль. съ властмы, властѣ, даже н до съшѣствїа своіегѡ. н сыннде въ ѡутрѡѡѡу прѣстѣтѣне н славныне н прїнодѡѡѡѡ марїе. іако да спсѣтѣ прѣлѣстнѡѡшаго се рода ѣлѡѡскааго. *н слово плѣть бѡѡѡѡ. н всѣан се въ ны*³. ѡ сего не поразѡмѣѡше еѡ се съшѣша вышнїеє снаѡы, глааѡѡу еѡѡу. *кто іестѣ съ црѣ славѣ*⁴ :-

б) Слово вторїе ѡ лвъѣ.

Внїеѣа спнтѣ лвъѣ. въ своіемъ вртѣпѣ, бдѣтѣ іемоу ѡун, ѡѡѡрѣстн бо соутѣ вѣѡамн. нбо въ пѣснѣ солѡммнѣ свѣтѣлствѡѡѡетѣ глаіе. *а зѣ сплю, а срѣце мое бднтѣ*⁵ :-

¹ Бит. 49:9.

² Откр. 5:5.

³ Йоан 1:14.

⁴ Пс. 23:10.

⁵ Песен. 5:2.

О томиже. Еже павтьскоиѣ г҃а нашего. спитѣ на кр҃тѣ. бж҃ство же ег҃о одесноу юу ѡца бдѣнтѣ. *нбо не възрѣмлетъ ни оуснетъ храненіи іс҃рлю*⁶ :-

В) тогоже о лавѣ, славѣ третіе.

284/ Вьниѣа львица скумна ражаѣтъ, мртва іегу ражаѣтъ. и стржеѣтъ чедо свое. дондеже ѡцѣ іегу приѣи и доунетъ іемоу въ лице, и възвн҃гнетъ іего.

Тако н бѣ вседръжнтель, ѡцѣ въсауьскымь. въ третн днѣ възвн҃же прьрѣнаго с҃на своего нз' мртьвнх'. еже прѣже всесе тварн г҃а наше іу х҃а. іако да спсетъ заблоуднѣшн рѣ ѡульскын. добрѣ оубо іакѡвъ рече. *и скумень, кто възвн҃гнетъ іегу, и процаа*⁷ :-

Г) другоіе славѣ ѡ немь четвѣртѣе.

О кмже въспомѣноу дѣдѣ. *г҃и да не похнтѣ іако лавѣ дш҃оу мою не соущоу нзбавляющоу нн спсаюшом*⁸. Е҃га лавѣ не вебѣтаѣтъ что іастн нан пнтн. ндетъ на сеанше поусто. нан въ горѣ. и веб'ходнтѣ мѣсто много. повлаче ѡпашь свою. и знаменаѣтъ мѣсто много оградю. да вьниѣа прнблнжнт' се ндеже іе сзтворнлѣ науннаніе. лежнтѣ прострѣ се на земан. нмѣе оун ѡврѣстѣ. то҃га възстающе малін скоотн, и боеще се лвова веб'хода. веб'теуѣ пов'лацѣ ѡпашн е҃го. іако да вебѣцоутѣ. //**284б/** н вндѣвшѣ юдѣ⁹ мнмонде лавѣ, н не обрѣтше. прнхѡдетѣ даже н до лва мнмонн. скоунѣ же лавѣ, въсхыцаѣтъ и поадаѣтъ нхѣ.

Смотри оубо н ты ѡуе. теке н обходе жнтіе се врѣмен'ноіе, прѣвнван въ волн бж҃н. да не впадеши въ напастехѣ лвовѣхѣ, снрѣчѣ бѣсовскы. сам бо ѡнѣ не іавлаѣет се ѡлкѡмь. н нскоушѣннн напѣе, *когѡ погальтнтн іако н лавѣ*¹⁰, въ ѡградѣ своіен :-

Д) другоіе ѡ томь петѣе вьниѣа ловнмоу лвоу.

Вьниѣа бытн ловнмоу лвоу. покрываѣтъ зѣннаа своѣа ѡпашію своіею. повлаче ею по земан. н стѡпы нѡгѣ своѣ покрываѣтъ. прнхѡдеще же лов'цн, н не вебѣт'ше слѣда. възвращаюут се веѣблнн.

Смотры н ты ѡуе. како хытѣн тѣ звѣрь своего спсеніа сздѣловаіен. ты же словес'нѣ сы ѡуе. покры зѣннаа своѣа. снрѣчѣ грѣхы своіе. покаяніа рѣ :-

⁶ Пс. 120:4.

⁷ Бит. 49:9.

⁸ Пс. 7:3.

⁹ Тук текстѣт, вероятно поради повреда на антиграфа, е погрешно разчетен и е предаден с н вндѣвшѣ юдѣ. Гр. текст сдѣржа на това място *ὁδὸν ὄθεν οὐκ (ὄπως εὐρωσιν ὁδὸν ὄθεν οὐκ ἐπορεύθη ὁ λέων)* (Sbordone 1936: 261).

¹⁰ 1Петр. 5:8.

2. w харадрїи слово.

Есть п'тница Гліема харадрїе. ѿкоже въ второмъ законѣ писано бытъ¹¹. //285/ ѿко
всма іестъ б'ѣль птнцѣ. н ннкако урьнннну нм'іе. н въноутрѣшннѣа іегw прѣбыванїѣ,
врачеваютъ прнзрѣунаѣ ѳчеса. ѿбрѣтаетъ же се въ дворѣ цр'кынѣ. да аще кто болнтъ,
ѿ харадрїѣ знаіемъ бываіетъ. нлн жнвъ боудетъ нлн оумрѣтъ. аще 8бо къ сьмрѣтн іе
недоугъ, ѿвращаіетъ лнцѣ своіе харадрїе ѿ недоуг'ющаго ѣлка. н всн познаваіетъ,
ѿко 8мрѣтн нматъ ѣлкѣ. аще лн же недоугъ ѣлкѣ іестъ къ жнвотоу, възнраіетъ харадрїе
на недоуг'ющагw, н недоужннн на харадрїѣ. н погльцаіетъ харадрїе болѣзнь. н
възлѣтаетъ въ зарѣ пека слн'унагw, н сьжнзаіетъ болѣзнь ѣл'ч'скоюю. н растакаіетъ ю,
н спасет се харадрїе, н недоужнн коуп'но.

Добрw іестъ сїе прніетн въ лнцѣ спсовw. въ б'ѣль іе г'ѣ нашѣ, не нм'іе всма урьностн.
р'ѣ бо ѿко *кнезь мнра сего прїндетъ. н въ мнѣ не нматъ нн'тоже ѿбрѣстн*¹². н къ
іоудемь, ѿвратнѣа же іестъ ѿ нн' б'ѣтво. дош' же къ намъ еззыкомъ, н възетъ болѣзнь
наше, н недоугы понесе. възнесе //2856/ се на др'вѣвѣ кр'тн'емъ. *н въш' бо на высоту,
н пл'бннлѣ іе пл'бнѣ*¹³. н р'ѣшн мн ѿко харадрїе нечнстѣ іе по законѣ. н како прнноснт
се къ лнцоу спсовѣ. н зьмїѣ нечнста іестъ, н свѣтлствовааше іwannн Гліе. *ѿкоже мнwсн
възнесе змїю въ поустынн. тако възнестн се пѣбаіетъ с'ноу ѣл'ч'скомоу*¹⁴. соугоуба бо
соутъ скотозданїе. добрѣ фнсїwлwгъ ѿблнчн w харадрїи :-

3. ѿ саврѣ слнч'н'ѣн повѣсть.

Есть же нарнцаемаѣ савра слнч'унаѣ. вънїѣѣа постарнт се. помежаетъ ѳчеса, н
вслѣпенетъ не вндѣщн слнч'унаѣго свѣта. что 8бо нщѣтъ пол'чнтн. творнт се възнраіющн
къ вьстокоу, н вьходнтъ въ сквожню оуг'лноую зрещоую къ вьстокоу. вьсїавшоу слнцоу,
ѿврьзают се ен ѳчн. н бывають з'равы.

Таковннмъ оубо нравомъ н ты w ѣл'ч'е. нже *кѣтхааго ѣлка нмы ѿдѣанїе*¹⁵. н ѳчн
срїца твоіего помрѣжают се. възыщн *вьсїавшоу слнцоу праведномоу*¹⁶. Гоу нашемоу іу
х'доу, *ем8же нмѣ вьстокъ*¹⁷ нарѣно быстъ прр'к'ѣ. //286/ н тын ѿврьзетъ *ѳчн срїца твоіегw*¹⁸
:-

¹¹ Втор. 14:12–18.

¹² Йоан 14:30.

¹³ Ефес. 4:8.

¹⁴ Йоан 3:14.

¹⁵ Ефес. 4:22; Кол. 3:9.

¹⁶ Мал. 3:20.

¹⁷ Зах. 6:12 (Sept.: Ἐνατολή ὄνομα αὐτοῦ).

¹⁸ Ефес. 1:18.

4. О стрѣцѣ слово.

а) Дѣдѣ же глѣеть. *оуподобихъ се неесыти поустыинѣн¹⁹*. фнсіѡлѡгъ нзѡбелѡнѡн О стрѣцѣ. ꙗко ѹдѡлюбнѣ ꙗѣ зѣлѡ. вѣнѣгѡ бо нзлѡупнтѣ птенце. н по въ малѣ вѣзрастѣтъ. вѣнѡтъ рѡднтелѣе своѣ въ лнцѣ. рѡднтелѣе же мѡуѹетѣ вѡнѡ н ѡубнѡлѡютѣ. потѡм же мѡрдѡуѹютѣ сѣ рѡднтелѣе, н плѡуѹютѣ трѣн дѣнн ѡ ѹдѣе своѣ. въ ѹтѣрѣтѣн же дѣнѣ сѣ матѣ, пробнѡлѣетѣ ребра своѡ. н своѣю крѣвѣю помакаѣетѣ каплѡмнѡ на мрѣтваѡ тѣлѣса птенцеѡмѣ своѡмѣ. н крѣвѣ вѡнѡ вѣставлѡетѣ снхѣ.

Тако н гѣ въ нсѡѣн рече. *сѣны роднхъ н вѣзнесѡхъ, оинже мене ѡвѣрѣгошѣ²⁰* порѡднѡ нѡ сѣдѣтель вѣсен тѡвѡрн, бнхѡмн же ꙗгѡ. н како ꙗбо вѣнхѡмѣ, *пѡслѡужнхѡмѣ тѡвѡрн, пѡѹе сѣзѡвѣшаго бѡ²¹*. вѣшѣ же на вѣсѡтѡѹ крѣтнѡю сѣпсѣ, н ѡвѣрѣзѣ своѡ ребра. *нскѡпа крѣвѣ н водѡу²²*, на сѣпсѣнѣе вѣрѡмнѣмѣ. н въ жнѡтѣ вѣчѡмн крѣвѣ рѡ рекѣшаго. *прнѣмѣ ѹашѡу²³*, н бѡвѣн водѡѹ //2866/ О крѣщенѣнѡ покаянѣю. дѡбрѣ фнсіѡлѡгѣ ѡбелѡнѡн О стрѣцѣ :-

б) дръгое О стрѣцѣ.

Вѣнѣгѡ ѡубѡ нзѡдѡуѹтѣ птнцн егѡ н ѡнѣтет се ѡ ꙗць (1), вѣнѡтъ ѣмѡѹ лнцѣ. ѡн же трѣпнтѣ ꙗко ѹдѡлюбнѣ. кѣтъ же тѣрѣдѣ ѡустѣ, ꙗко н дрѣвѣса прѡвѣрѣтѡтн.

Гѣ нашѣ н бѣ. сѣнѣде на ны ꙗко на птнцѣ своѣ. мы же вѣнхѡмѣ егѡ, н ѡплѡвѡхѡмѣ. нѣбѡгѡдѡдрѣствѣнѣнн же ѡѹдѣнне, дрѣзѡѹѹше сѣе сѣтѡвѡрнтн. нѣ тѣн вѣса трѣпѣше, ꙗко не вѣспѡмнѡтѣтель злѡѹ. волѣю вѣса ѡплѡвѡнѣѡ н злѡѹшенѣѡ. н О нѣ мѡлѡашѣ се бѡѹ ѡцѣс глѡашѣ. *не поставн нмѣ грѣха сѣго ѡвѣе. нбо не вѣтъ ѹтѡ тѡвѡрет²⁴*. н мы ѡубѡ на всѡкѡ дѣнѣ сѣгрѣшѡѹще, н прѡгнѣвѡѹще егѡ. не помнѡетѣ злѡдѡго. нѣ прѣзѣрѡлѣетѣ грѣхѣ нашѣ. ѡжнѡдѡе ѡбращѣнѣѡ н покаянѣѡ не хѡѹет бо сѣмрѣтн грѣшнѡмѣ. ꙗко ѡбратнтн се н жнѡѹ бытн ѣмѡѹ :-

5. О ноцнѣмѣ вранѣ.

Глѣетѣ пѣснопѣвѣць. *быхъ ꙗко ноцнѣн вранѣ на нырѣцн²⁵*. фнсіѡлѡгѣ ѡбелѡнѡн, ꙗко сѣн птнцѣ лѡвнтѣ //287/ ноцѣ пѡѹе дѣне.

Тако н бѣ вѣзлѡбн лѡдн ѣзыкѣ, пѡѹе лѡдѣн ѡѹдѣнскѣнхѣ. нже сѣнѡположенѣѡ, ѡѹѣскоѣе ѡбѣтѡванѣе прнѣмѣшнѣмѣ. н О семь сѣпсѣ глѡашѣ. *не бѡн се малѡе стаѡѡ, ꙗко бѡгѡвѡлн ѡцѣ дѡтн вамѣ црѣтѣе²⁶*, н прѡѹѡѡ. нѣ рѣшн мн ꙗко ноцнѣн вранѣ, неѹнѣтъ кѣтъ по зѡконоѹ²⁷. н како прнноснт се къ лнцѡѹ сѣпсѡѹѹ. дѡбрѣ лѡплѣ глѣетѣ. *не вѣдѣн*

¹⁹ Пс. 102:7.

²⁰ Ис. 1:2.

²¹ Рим. 1:25.

²² Йоан 19:34.

²³ Мат. 26:27.

²⁴ Деян. 7:60.

²⁵ Пс. 101:7.

²⁶ Лук. 12:32.

²⁷ Лев. 11:17.

грѣха, на ради грѣхъ сътвори²⁸, и смѣри себе, въразъ раби въсприемь²⁹. да спсѣть всѣхъ и възнѣть. добръ фнсіологъ рѣ въ ноцинѣмъ враанѣ :-

б. о внагрѣ.

а) Писано бысть въ швѣ. кто остави сла дѣвнаго свовднѣ³⁰, яко урѣдѣ наученнкъ есть. аще оубо ражають всланце мужьскыи полы. ѿцѣ внѣхъ всѣмъ оудеса ѿхапають, яко да не нмоуть сѣмена.

Иако ѿце наученнкъ сѣме тѣлесное нскаахоу сѣати³¹. аплы же разоумнаа чѣда црковнаа. възрѣжаніе постннчское нспроснше сѣме нѣноіе. якоже писано бысть. *ВЗВѢЛИ //2876/ се непавди неражающія. растрьгни и възоупи неболѣвшія. яко мнвга чѣда поустыннаа, пауче нежелн нмщіймъ мужа³²*. ветхаа бо сѣмена обѣтованію. новаа же възрѣжанію :-

б) другоіе въ внагрѣ.

Есть скоть гліемын внагрѣ. нмѣе окрѣть себе всланце мнвгы. яко урѣдѣ наученнкъ. завндѣ пастрѣхѣ. да іѣга рвднтѣ всланца мужьскын полы. и ѿрываетѣ пастоуѣ встн своннн оудеса таннаа. и мнвгы въ женскыи полувѣ ѿ нн. крьющаа се въ чѣстаа мѣста. тако съхранающе се възрацають пастоухы.

Таковааго іѣства вѣхоу фараунн рѣ³³. внѣ завндѣ ісрлю. нн же завндѣ гоу, горе тѣмъ. яко внагрн скѣты моудры вѣмѣннше се, не тѣуіо сін, нь н мнвзн въ члѣцѣ. соуда на се наводѣще, скопѣще мужьскыи полы, и іѣство прѣмѣнающе, ѿ мѣжскааго пола, на женскын. съзатеау тѣлесномуу протнвляюще се яко двѣро нѣкоіе мнѣцѣ творнтн. мнвзн бо ѿрѣзовающе оудеса, аншают //288/ се н жнвота. влѣ, боуіестѣ снцѣваа творѣцінмъ. нбо аще аншеніе вдѣсемъ рѣжемо сконуаваает се, желаніе же сластн, ннкоанже прѣстаесть, борѣцін и ноудѣцін члѣка. вѣнѣга боудѣть въ теѣѣ вранѣ тѣлеснаа. и оукрѣпншн добродѣтель, и тон самон ратн. тога боудѣшн каженнкъ по хѣ, и прославаенъ боудѣшн ѿ црѣа хѣ. якоже бо воннн црѣсцін, възвратнвшѣ сѣ подмѣнѣнемъ (!), и повѣды прнносѣше. тога ѿ онѣ блгодарствѣа и чѣстн прннимають рѣбюще се. и блгодрѣзостно творѣще. покоіемъ жнвоуцѣмъ въ двморовѣ црѣскыи :-

²⁸ 2Кор. 5:21.

²⁹ 2Кор. 11:7.

³⁰ Йов 39:5.

³¹ Бит. 17:19.

³² Ис. 54:1.

³³ Погрешно разчетено фараунн рѣ вм. фарау н нрѣ, вж. гр. Φαραὼ καὶ Ἡρώδης (Sbordone 1936: 299).

7. О ехиднѣ.

а) Добрѣ иваннѣ гл҃аше къ фарисеимъ. *рожденїа ехїднава, кто показа вамъ бѣжати ѿ боудѣааго гнѣва*³⁴. фнсіѡлогъ ѡбл҃чнѣ ѡ немѣ. ꙗко, коѣ есть моужьскыи полѣ, нмать анце моужьскоѣ. а нже іѣ жена, нмать анце женскоѣ. н нмать ѡбразѣ до поуѣа, а до конца нмать ѡпашѣ коркоднѡвоу. прохѡда же не нмать въ надрѣѣ жена. нъ еанко нганнѣ оушн тѣѡю. да вънїѣа мѣ //2886/ сѣтнтѣ женоу, нзлагаѣтѣ сѣме своѣ въ оушн іеѣ. да аще погл҃нетѣ сѣме жена. прѣсѣцаѣтѣ ноужнаа моужоу. н абїѣ оумнраѣтѣ моужѣ. растуѡще же ѡеда. проададѡютѣ оутробоу мѣре своѣѣ, н тако нсходѣтѣ ѡцеоубїнце соуше. н матереоубїнце³⁵.

Добрѣ оубо прѣѣ иваннѣ, фарисеѣ ехїднн. ꙗцѣмже нравомѣ оубѣѡаетѣ ехїдна ѡца н матере. тако побнше іоудеѣ разоумнше ѡце своѣ. прѣкы рекоу. н гл҃а нашего іѣ хл҃а. н сѣтѡ цр҃ковѣ. како ѡво нмоутѣ оубѣгнѡтн ѡ боудѡуцаго гнѣва. нбо ѡцѣ н мѣтн жноутѣ въ вѣкы. іоудене же нзымрѣше :-

б) Др҃вгоѣ О ехїднѣ

ꙗко вънїѣа хоцетѣ ехїдна ражѡтн. въсходнтѣ на дрѣво. н тако ражѡѣтѣ безѣ ст[р]ѡха. аще ан же рѡднтѣ на земан. нзѣдаютѣ ѡеда нан ѡца нан матере.

Занїеже прѣтѡ сѣмотрн злѡвоу. н помннѡѣтѣ злѡвоу нрава іоуденскаго. ѡцеоубїнце. н мѣреоубїнце тѣ нарече. занїеже прѣкы, н прѣѡце своѣ побнше. проповѣдаѡцїнхъ //289/ сѣспенїѣ тѣмѣ, н оуѡеще ѡ цр҃твнн нѣнѣмѣ. не покорнше се ѡнѣмѣ вѣсѣдамѣ. нъ самн ѡвогѡ оубнше. нннѣ же каменїѣмѣ побнше. ꙗко н іехїдны :-

8. О змїн славѡ прѣво.

а) Гл҃ ѡбл҃чнѣ ѡ змїн, въ еѣлїн. *боудѣте рече моудрн ꙗко змїѣ. н цѣлн ꙗко голоубїѣ*³⁶. фнсіѡлогъ ѡбл҃чнѣ ѡ ѡетырн іѣства нмать. прѣвоѣ іего іѣство снцѣво. вънїѣа сѣстарѣет се. недознраѣтѣ оунма. н прнзрѡчѣствоѡѣтѣ. да аще хоцетѣ маада бытн. ходнтѣ н постнт се, мѣ днн. н ноцїн, мѣ. донѣанже кожа іеѣ ѡстоупнтѣ ѡслабѣвшн. нцѣтѣ каменѣ. нан тѣскноу (!) радзѣѡанноу. н тамѡ себе върннетѣ. томнтѣ тѣло своѣ. н ѡложнѣ старѡстѣ, пѣмлажѡѣт се.

Таковынмѣ оубо нравомѣ н ты ѡ ѣлѣ. аще хоцешн ѡложнтн вѣтхоѡю старѡстѣ мнрскоѡю. тѣснѣ н прнскрѣбннмѣ поуѣтѣмѣ. сѣмотрн ѡ ѣлѣ како жнтѣствоѡѣтѣ змїн своѣго рл҃ сѣпенїа. постн се оубо н ты. ꙗко възрѣжанїа радн, ѡбновншн се. //2896/ н дондешн въ волю бѣжо. постѣ въ ран оузаконопѡложн се. прѣвоѡю заповѣдѣ възѣтѣ іеѡ адѡмѣ. да аще сѣхраннѣ бн, не бн сѣмрѣтїю ѡсоѡужѣнѣ. ѡложн оубо ветхааго ѣлка,

³⁴ Мат. 3:7.

³⁵ 1Тим. 1:9.

³⁶ Мат. 10:16.

снрѣчь грѣхы. и понции разсѣлан каменныи, нан тѣсно мѣсто яко и змѣа. тѣсны бо и прискрѣбны пст'. ввѣден въ животъ. и шнрѣкъ и пространнь въведен въ пагоубоу³⁷ :-

б) второе ієство в змѣн.

Вънѣга хоцетъ ѣлкѣ оубнѣти змѣю. тога она все тѣла свое вѣдаѣтъ на смръть. главоу же свою сблюдаѣтъ еже быти неоубнѣнѣ.

Тако и ты в ѣлѣе. ега ти кто стоужнѣ хѣ радн. сблюди главоу свою. еже ієсть хѣ рѣ вѣра хѣва. непоколѣбаемоу нмы. яко да явнши се въ ѣлѣцѣ хоудѣгъ яко и змѣа. како гѣ змѣю моудроу нарече. его же прокле. клетва же рѣ прѣстоупленіа. и къ дѣволоу прнтече и къ змѣн. и не похвалн іегв злѣбы рѣ, нь сблюденіе главѣ. тогв радн рече, боудете моудри яко змѣа³⁸.

290

в) третье ієство в змѣн.

Вънѣга пондетъ змѣа на истоуннкѣ еже пнѣти водоу. яды свон на гнѣздѣ своіємъ вставлаѣетъ. и тако пнѣтъ водоу.

Вънѣга пондешн и ты ѣлѣе. еже пнѣти ѿ истоуннка истнн'нагв. тѣла и крѣве хѣвы. да не прннесешн злѣвоу свою на сѣцн своіємъ. по аплоу. аще бо пондешн въ цѣрквь. и помѣнешн яко нмать что кто на те. ндн прѣвѣіе и смнри се съ братомъ свонмъ, и тога прннесн даръ твои. *недѣи же ядын и пнѣ тѣло хѣво, соудъ себе іастъ и пнѣтъ. не разсоужаѣн тѣла хѣва*³⁹.

г) четвъртое ієство о змѣн.

Вънѣга змѣа обрѣцетъ ѣлка, облыена рнзамн, стыднт се егв. аще ли нага внднтъ іегв, вѣгаѣт ѿ него, боіе се. познаваѣтъ яко паденіе вбнаженію и вна егв рѣ бысть. и срамаѣе се вѣгаѣтъ.

Єсть оубо мыслынн змѣн дѣволъ іѣга внднт' те облыена злынн дѣтел'мн, радѣет' ти се. ега ли те внднтъ вбнажена ѿ скврн'ны //2906/дѣль и ѿ житенскы печален. тога стыдѣ вѣгаѣтъ ѿ тебѣ :-

9. о нпокіе[н]таврѣхъ и снрѣнѣхъ.

Гла нсаіа прѣкѣ. *яко вѣсѣне и снрѣнн. и нпокіе[н]таврн. нграютъ въ вавлѣнѣ*⁴⁰.

фнсіѣвологъ вблнчн в снрннѣхъ. и нпокіентаврѣ. якоже снрннн, скотн смрътнн соутъ въ морн. и еже поль ѣстн ѣ даже и до поупа, ѣлѣе нмать вѣвѣраженіе. а поль ѣстн егв

³⁷ Мат. 7:13-14.

³⁸ Мат. 10:16.

³⁹ 1Кор. 11:29.

⁴⁰ Ис. 13:21-22 (Sept.: 21 καὶ ἀναπαύσονται ἐκεῖ θηρία καὶ ἐμπληθήσονται αἱ οἰκίαι ἵχθου, καὶ ἀναπαύσονται ἐκεῖ σειρήνες, καὶ δαιμόνια ἐκεῖ ὀρχήσονται, 22 καὶ ὄνοκένταυροι ἐκεῖ κατοικήσουσι, καὶ νοσοπολήσουσιν ἐχῖνοι ἐν τοῖς οἴκοις αὐτῶν).

соуТЬ гоуСкн. тако н ѡнокіентаврн. поль ѹстн соуТЬ ѿлвцн. а ѿ прѣсен даже н до конца въвбраженіе мьсѹе.

Тako н въсакъ ѿлкѣ двоіедѣшнѣ, недѡстатѹнь⁴¹ іе въ всѣхъ поутѣхъ свонхъ⁴². н соуТЬ нѣцїнъ сѡбнрающен се въ цркви. вбраз' бо нмоуще блгоуьстїю. сілы бо іегв ѡметающе се. н въ цркви іако н ѿлвцн соуще. да вьнїга нзыдоуТЬ, бывають лоу'шєе скота⁴³. таковїн снрнн'ское, н ннокїен'тавровн лице прнїемающен, сьпротнвнї снлѣ. нн грьцн еретнѹсцїн⁴⁴ радн бо междо словесїа⁴⁵ своѣ. н блвенїа іакоже снрннн радїнзаящен⁴⁶ срца не//291/злбнвнѣ. раднѣбытѣвають обьыаіе блгыіе бѣседамн злынмн⁴⁷. добрѣ фнсїѡлогъ вблнн ѡ снрннѣ, н ѡнокїентаврѣ :-

10. Ѡ ієжн повѣсть.

а) Ѣхндна⁴⁸ нмоуцїн вндѣнїе ѡмлатоу нх'же н ієже нарычють. н въсма бодлнво іе. фнсїѡлогъ вблнн ѡ снх' іако въсходеть реѹе на лозы. н прнстѣпають къ грѡзѡмь. н роусетѣ зрьна по землн. н шѣше валлїаіет се по нї. н напарїаіет се зрьна на бодлїе нхѣ. н ѡносеть ѹедѡмь свонмь. н ѡстаїет лоза тыца бєз' грѡзїа.

н ты оубѡ жнтелннѹе. прнстанн радзоумнѡмоу вногрѡдоу⁴⁹. еже прннїепоу тн бытн въ дворн црквїе. н въ стын ватарѣ хѣвъ вѣмѣстнтн се⁵⁰. н не вставн ієжа лоукавааго дѣха, възытн на срцн твоїемь. ієже соуТЬ протнвннѣ сілы. н соуда грѡзѡвы прѡвї нзоставшн поуство не нмы на себѣ врьха въсма :-

б) доугоіе ѡ ієжн.

Вьнїга роднтѣ ежѣ, прнхѡднт' въ вногрѡдѣ. н ѡб'хѡднтѣ лозы. н вброушаїет зрьна грѡзѡмь по землн. н сѣхѡдецн валлїаіет се по нї. //291б/ н прнлнпають зрьна ѡ бодлїе егв. прнхѡднтѣ къ ѹедѡмь свонмь. н нсѣхѡдеще ѹеда снѣдають.

Оуподѡвн се н ты ѿлѹе ієжоу, нже іе скотѣ нечнсть. нѣ жнтїе стежаваїет доуголюбноіе, н ѹедѡлнбно. н не боудн ѹедѡннѡвндѣць. нѣ въспнтѡван ѡна тѣлесно н дѣхѡвно. тѣлесно же прнлншаїе дѣнѡвоу пнцоу. дѣхѡвно же оуѹе н сѡвесн блгнмн. хѡде же въ црквѣ. н послоушаїе ѿ нстнн'наго вногрѡдѣ грѡзїе. снрѣѹѣ сѡвесн гѣ нашегѡ

⁴¹ Вм. 'непостоянен' – гр. ἀκατάστατος (Kaimakis 1974: 42a), вж. Яков 1:7–8.

⁴² Яков 1:8.

⁴³ Срещу изрѡза бывають лоу'шєе скота в гр. стои ἀποκτενοῦνται 'быват убити' (Kaimakis 1974: 42a).

⁴⁴ В гр. стои καὶ ἐμπακτῶν αἰρετικῶν 'н на богохулнннѣ еретици' (Kaimakis 1974: 44a); възможно е ἐμπακτῶν да е прочетено като ἐλλήνων.

⁴⁵ Срещу междо словесїа в гр. стои τῆς χρηστολογίας (Kaimakis 1974: 44a).

⁴⁶ В гр. ἐξαπατῶσιν (Kaimakis 1974: 44a) от ἐξαπατάω 'мамя, заблуждавам', вероятно прочетено като ἐξάλτειν 'изгарям'.

⁴⁷ 1Кор. 15:33.

⁴⁸ Погрешно от гр. ἐχίνος 'таралеж'.

⁴⁹ Йоан 15:1.

⁵⁰ 2Кор. 5:10.

в) третїє слово в панфїрѣ.

Іаковъ глїеть. быхъмь іако н лвъ дѣмоу іоудїноу. іако н панфїръ дѣмоу ефремовоу. панфїръ таково іество нмать, всѣмь гадомъ любовнъ іестъ. врагъ же бываеть змїю. //293/ прѣпѣстръ бо іе, іакоже рнза іосїфова.

Тако н ты ѿлѹе. любовнъ боудн в'сакыннмь дѣбрымь дѣломъ. врагъ же лоукавому змїю. еже іестъ дїаволь :-

12. в іеребнцн.

а) Іеремїа пррѣкъ глїеть. *вз'гласн іеребнца, сънраіе еже не рѣдн. творе богатство себѣ без' роженїа*⁵⁷. н нзѣвстѣваетъ се, н напослѣдѣкъ бнваетъ безоумна. занеже үюжа іанца грѣіеть, н моутиеть. да вниѣа нзлѣпет' се нзлѣтають. ндоуѣть къ своѣ роднтелїемъ. а вноу встѣвляють поустоу н безоумноу.

Тако н дїаволь всхнцїаетъ мыслн рѣда младеньѹскааго. да вниѣа въ мѣроу възроста дондоуѣть⁵⁸. научнають познавати роднтеле свое. мысалныи н нѣмыи, еже іестъ х̄а. н стѣые пррѣкы, н аплы. н дїавола поуста н безумна встѣвляють:-

б) другоє о іеребнцн.

Іеребнца птнца іе прѣкрасна. вниѣа хоцеть ражати іанца, прнходнтъ на ннаа іанца. н крадѣть нхъ, н полагаетъ по крылѣ своѣ. н вноснтъ ѣ на //293б/ свое гнѣзѣ. да вниѣа рѣдетъ се. н слышетъ нздалеѹа гла своеѣ мѣре, н встѣвляють крадѹоюю. н ндоуѣть къ своѣмь рѣднтелїемъ.

н ты ѿлѹе аще оукраденъ боудешн лоукавыннмь бѣсы. н слышншн үтенїа бжѣтвнын пнсанїн. іако н мѣн естъ спсїоцїїнмъ се. нзоставн крадоуцїааго, н пондн въ стрѣ бжїн. іако да нмашн жнвѹта вѣѹнаагѹ :-

13. о лнснцн сказанїе.

а) фнсїѹологъ вблнун в лнснцн. іако льстнвъ гадъ іе. еѣа загладнѣет', н не вбрѣтаеть лова до конца еже іастн. нцетъ гдѣ нмать оверѣстн прнпекъ слнѹнын. ннн плѣвнца стрѣвь⁵⁹. н лѣгаетъ възнакъ. н възвлаунть въ себе дыханїе свое. н бывають іако н мрѣтва. н мннт' се птнцамъ, іако смрѣтъ. н падають врѣхоу іе. іако нзѣстї ю. она же скоунвшн н всхытнвшн ѿ нн снѣдають.

Тако н дїаволь льстнвъ іестъ, съ своѣмь дѣлесн. н хотещн вкоуснтн тѣлеса егѹ, помнрають. тѣлеса //294/ его соуѣтн сн. оубїнства. блѹдн. сребролюбїа. сластн⁶⁰. н ѿ сеѣо

⁵⁷ Йер. 17:11.

⁵⁸ Ефес. 4:14.

⁵⁹ плѣвнца е изглежда написана погрешно в м. плѣвннца 'плежня', гр. ἀχυροθήκη (ζητεί, ποῦ ἐστὶ θέρμη τῆς γῆς ἢ ἀχυροθήκη); думата стрѣвь 'примамка' липсва в гр. текст.

⁶⁰ Гал. 5:19–21.

15. ѡ аспндѣ дроугоѣ.

О нѣн же въспомѣноу дѣдѣ. *ѡко н аспнда затнкающѣа оуши свои, ѡже не слышнтѣ гласа ѡбавающа, прѣмоудраагѡ ѡбавника ѡбаваема*⁶⁸. вьнѣгѣ кедно ѡхо лежнтѣ на земан. а дроугоѣ възвышающн ѡпашѣю покрываѣтѣ ѣ. не слышатн глѣ прѣмоудрааго ѡбавника. занѣже вьнѣгѣ хоцетѣ оуловнтѣ ю вѣдѣць. протнвоу ловецоноу иѣо ндетѣ. н метѣтѣ на ню ланна воловѣа. н прнеланжаѣт се къ нѣн. ѡна же ѡко любещѣа ланна говѣжѣа ѡкрываѣтѣ ѡпашѣ. ловѣць же забѣѣтѣ. н ѡна вьсма не можетѣ двнгноутн се с мѣста. нѣ абѣѣ оумрѣѣ. //2956/ ловѣц же шѣ, н сьѣцаѣтѣ ю на сьставн. н ѡходнтѣ ѡко сьподѡлѣвѣ.

ѡко н аспнда затыкаѣт своѣ оуши. тако н дѣаволь⁶⁹ гѣ нашего гѣ хѣ носеща плѣть. помаза се нашнмѣ ѣствомѣ покрывн бжѣтво своѣ, ѡко зьмѣа. н сьшѣ въ адѣ ѡвн своѣ бжѣтво. ѡко властѣ нмѣѣ жнвнмн н мрѣтвнмн. слыша оубо гѣль⁷⁰ н ськроушн врата адѡва. н оумрѣцѣавѣнѣ бывѣ ѡко н аспндѣ. сам же вьскрѣснѣ ѣлка, дарѡва намѣ жнвотѣ вѣчнн. сего радн рече ѡбаваема ѡ прѣмоудрааго ѡбавника :-

16. ѡ птнцн велнкааго гѣп'па.

а) Доврѣ рече гѣ нашѣ сѣпсѣ въ еѣлѣн. *ѣже горе въ ѣрѣвѣ нмоушѣнмѣ, н двнѣшнмѣ въ ѡны дѣнн*⁷¹. фнсѣѡлог ѡванчн ѡ гѣп'пѣ. ѡко въ внсокнѣ мѣстѣ н прѣвѣзнѣнннѣ ѡбрѣтаѣт се. н спнтѣ по высѡконоу каменѣю, нлн пѣ вьскрнлѣн горамѣ. вьнѣгѣ оубо непразна боудетѣ. ндетѣ въ нндѣю. н вьзметѣ блгорѡднааго каменѣ. камен же нматѣ нзѡанѣѣ въ себе. пѣбно звон'цоу. //296/ вьнѣгѣ хоцетѣ ѡ мѣста егѡ двнгноутн. дроугнн каменѣ вьноутрѣ егѡ гласнтѣ. да ащѣ н болещѣа тогѡ полоучнтѣ, сѣднтѣ врѣхоу егѡ н без болѣзнн ражѣѣтѣ.

Тѡко оубо н ты ѡ ѣлѣѣ. понмн мыслѣнаго блгорѡднааго каменѣ. бывѣ непразнѣ сѣго дѣа. нскоушен'наго⁷² ѡ знѣцьѣ. *ѣже н быстѣ въ главоу оуглоу. н на нѣмѣ сѣдн, ѡкоже рече нсаѣа прѣркѣ. родншн бо дѣхѣ сѣсенѣа. страха бо ра твоего гѣн въ ѣрѣвѣ прннѣхнмѣ н рѡднхнмѣ дѣхѣ сѣсенѣа твоего. нже сьтворнхомѣ на земан*⁷³. ѡко бо понстннѣ каменѣ блгорѡдннн сѣ сѣго дѣа. гѣ нашѣ гѣ хѣ. без роукъ ѡсѣѣ се. *ѣже ѣѣ без' сѣмене ѣлѣцскааго. ѡ дѣвы роднвнн се. ѡкоже бо блгорѡдннн каменѣ нногѡ каменѣ въ себе нмѣѣ гласеща. тако н гѣнѣ тѣло вьноутрѣ себе нмѣшѣ гласещѣѣ бжѣтво :-*

⁶⁸ Пс. 57:5–6.

⁶⁹ Пропуск в преписа – *ὁ διάβολος, ἰδὼν τὸν Κύριον* (Sbordone 1936: 276).

⁷⁰ Пропуск в преписа – в гр. се чете *ἀκούσας οὖν ὁ διάβολος τὴν φωνὴν αὐτοῦ, ἐνεκρώθη ὡς ἡ ἀσπίς* (Sbordone 1936: 277); книжовникѣт се опитал да преосмислѣ текста и е добавил изрѣза н ськроушн врата адѡва.

⁷¹ Мат. 24:19.

⁷² Гр. *τὸν ἀποδοκμασθέντα* 'отхвѣрлен' (от *ἀποδοκμάζω* 'отхвѣрлям') е разчетѣно кѡто *τὸν докμασθέντα* 'изкушен' (от *δοκμάζω* 'изпитѡвам, проверѣѡвам, изкушѡвам').

⁷³ Ис. 26:17–18.

б) Другое слово в мравѣн.

Вънѣа прѣвѣн дѣжеве нападоуѣть, что творнтъ мравѣа. нзноснтъ зръна пшеничнаа, н прѣхапоуѣеть ѣ прѣс полы, н тако сълагаетъ нхъ. боѣщн се да не како ѿ напоенѣа дѣжевнааго навлажнт се земля, н прорастетъ. н не нмоуцн что частн погыбнетъ.

Смотрн оубо н ты ѣлуе. н нстрѣгнн злые ретн ѿ срѣца твоего. да не како н дѣжеве прнходеще помышленѣа бѣсов'скаа, вскоренет се на срѣцн твоѣемъ, н погыбенешн глადемъ. бѣгое дѣло нестежавын. нь ѿсѣщн ѿ себе влоудъ. любодѣнство. крад'боу. прдѣнословѣе. свадоу. вбадѣ. пнан'ство. ревность. завнсть. ярость. гнѣвь. тыщеславѣе. сребролюбѣе. мьсть. ндѣлослоуженїе. оубѣнство⁸⁰. тако бо оучнтъ пѣснопѣвѣць. *оуклонн се ѿ зла, н сътвори бѣго*⁸¹, н вбръщешн покон :-

в) третѣе слово в мравѣн.

298/ Вънѣа пондетъ мравѣа вброуцнтн жнто ѿ класовъ. вброухаваетъ корень долоу. н по ѡханїю познаваетъ нан пшеницоу нан еумень. да аще боудетъ пшеница, всходнтъ на класъ, н роуцнтъ зръна. аще лн еумень боудетъ, не всходнтъ. познавае како бесловесныхъ пнца кестъ.

Мравѣа оубо добрѣнше съвнраетъ, а мръскаа бѣжнтъ. ты же ѣлуе словесн сын, како мръскынмъ ѡбсть стрѡншн, паѣе бѣгынмъ. вѣдын бесловесныхъ пнца бываетъ вьсакын грѣхъ, в нмже рѣуѣет се дѣаволь. пшеница же кестъ ѣлуьскаа пнца. ею же познавающе всн праведннцн. пшеница н хлѣвь іе гѣ нашъ іс хс. тын бо заповѣда глѣ. *азъ есьмъ хлѣвь съшьдын съ нбсе*⁸². того бо хлѣва вьзнскаше стын, ядоше н жнвоуѣть вь вѣкы :-

19. в невѣсткаꝛ слово.

Законъ глѣетъ. да не ясн невѣст'кѡ ннже пѣбїе ке⁸³. занїеже таково іество нмать. оусты ѿ моужа заучнаетъ. н непраѣна бывшн, оушнма рѣжаеть.

Соутъ нѣцїн съ//**298б/**внраушен се вь цркви, вьвбраженн лнцемъ бѣгоуьстїа, слы же ке ѿрнцающе се. н вь црквоу вьходещен како ѣлвцн н дѣховнаго хлѣва прнемлюще, н бжтѣвнаа словеса слышеще. нсходеще же нз бжтѣвнаго храма, вьса яже вь црквн съвршаемаа ѡгонеще. н понстннѣ нечнстѣн пѣвеще се. не яжѣ оубо рѣ невѣсткоу нн пѣбїе ке :-

⁸⁰ Гал. 5:19–21.

⁸¹ Пс. 33:15.

⁸² Йоан 6:51.

⁸³ Лев. 11:29 (Sept.: Καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀκάθαρτα ἀπὸ τῶν ἐρπετῶν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ γαλῆ καὶ ὁ μῦς καὶ ὁ κροκόδειλος ὁ χερσαῖος).

20. О ннорѡзѣ славѣ.

а) Пѣснопѣвцы гл҃яеть. *и възнесет' се яко ннорога рогъ мон*⁸⁴. занеже таково іѣство нмать. малъ скоть іѣ пѣвнь козанищюу. малъ аланв' бо іѣсть зѣло, и кротыкъ. едннь рогъ нмѣ срѣ́ главы своеѣ. не может' бо ловцы' приближити се емоу, рѣ́ слы егѡ. и како злавлаемъ биваетъ. дѣцоу чнстоу мѣтнѣтъ прѣ́ ннмь. и прихѡднть къ надроу дѣцн. и с'сѣть ѡ сьса ію. и тако прихѡднть егѡ дѣца въ полатоу цѣревоу.

Биваетъ оубо таковыи скоть въ лицѣ спсѡво. *възѣвже рогъ спсенія нашего, въ димюу дѣда отрѣика своего*⁸⁵. и вселнвыи се въ оутрѡбоу //299/ истнн'ныѣ и чнстыѣ бѣе. *и слово пльть бы, и вселн се въ ны*⁸⁶. Сьмотрн и ты оубо ѣлѣе. и сьблюдн себе ѡ іедннорѡгъ. срѣ́чѣ ѡ бѣса. тын бо мьстникъ іѣ и лоукавъ. еже сьтворити злоѣ. въ ноцн и въ днн и об'тнѣе ѣка и страше помышлѣннн. ѡлоукаіе его ѡ заповѣдн бжнхъ :-

б) Дроу҃гоіе словѡ о ннорѡзѣ.

Внѣга ловцн ходѣтъ скрозѣ лоу҃гы расматрають коудѣ нмоуѣ лѣгала елѣфандн. и обрѣт'ше мѣсто прѣстрь҃гоуюѣ дрѣво, нь не до конца. и дондѣтъ слонь по вбычаю къ дрѣвоу. хоте поучватн. заніе бо не нмать сьставн. еже прѣклонити колѣне на землю. нь вскланіает се на дрѣво. и ѡ велнокотн егѡ и тежестн, падаіет дрѣво прѣстрь҃ган'ное. падаіет же и слонь на землю, и выпіетъ вел'мн. и прѣварнше ловцн сьсѣцають егѡ. и нзнимають мѣса сь кост'мн. и повѣгають. да не заварнтъ ѣ ннорѡгъ, нан постн҃гнеть. заніеже ннорѡгъ е҃га оуслышнтъ гласъ елѣфандѡвѣ, те҃четъ //299б/ къ нмоу. и прѣкланіает колѣне, и вьлагаѣтъ рогъ посрѣ́ елѣфанта и двнжетъ егѡ.

Едннорогъ н бл҃гѡгѡтѡванъ гѣ нарнѣет се. рогъ цр҃кын тькоуіет се гѣ нашъ іс хс. вндѣвъ ѣка пѣша се оумнлосрѣднѣ се, пришѣ възѣвже его. яко цр҃ь всау҃скынмь. и пнѣа намъ ѡ послѡшающн рѣ. ѡсѡ радн гѣ сь звѣрмн вьмѣнаіешн. сам' бо гѣ въ е҃ѣлн рече. *бл҃удѣте се ѡ льжнвын прѣ́къ, прихѡдет' бо къ вамъ въ одежахъ овчннхъ. вьноутрѣ же соутъ вьцн и хьщннцн*⁸⁷. бл҃гѡгѡднн мѣнет се, и не въ звѣре прѣблагают се, нь н'равъ звѣр'скын нмоуѣ. ѡ іѣстьсѣвѣ бл҃гын и злын. бл҃гынхъ же ѡ хѣ́ и ѡ стын его. злыѣ же ѡ бѣсовѡ мѣнн. и ѡ лоукавынхъ ѣлѣцѣхъ :-

21. О вьлцѣ славѡ прѣвоіе.

а) ѡ немъ же вьспомѣноу гѣ нашъ іс хс, въ стын своѣ бл҃гѡвѣстн. *бл҃удѣте се ѡ льжнвын прѣ́къ. прихѡдет' бо къ вамъ въ одежахъ овчннхъ. вьноутрѣ же соутъ вьцн и хьщннцн*⁸⁵. фнсѡло҃гъ нзвѣлнчн ѡ немъ яко //300/ лоукавъ скоть іѣсть. прихѡднт' бо вьсхытнтн яко ѡ стада паствн, ѡверста нмѣіе оуста своѣ. и похытнт' и бѣгаіетъ пастыра рѣ́.

⁸⁴ Пс. 91:11.

⁸⁵ Лук. 1:69.

⁸⁶ Йоан 1:14.

⁸⁷ Мат. 7:15.

Таковѣи соуть еретичи. ходеще въ одежахъ ввѣиныхъ. срѣца же нхъ соуть ѣако н влькомь. всхыщающе прѣпростѣе. н погоубляють дѣше нхъ. таковнже соуть н анхоемци. мнвзи въ ѣлцѣхъ прѣввзмнають оубогыи. нли ннвоу нли внноградь. нли нно что ѡ оубожанши, не боеще се страха бѣжа :-

б) слово второе в вльцѣ.

Вънѣга заглданѣкы прнходнт на похыщеніе. да аще оусрѣщеть ѣлка. тога творнт себе хрома не нмѣе на нозѣ ннкогго врѣда. срѣце же его павно есть льстн н похыщеніа⁸⁸.

н ты ѣлче словесн сын како въ оуныни лежши. не слыша ли га глѡща. *аще око твоѣ, нли роука твоѣа съблажняет' те, ѡсѣци*⁸⁹. не в оудесѣ тѣлеснѣ рече. н в сьрдннкѣ н друговь, н братен. аще кто ѡ сьрдннкѣ нли друговь врѣднт. нли пакостнт в дѣшн. ѡсѣци егв //3006/ ѡ себе. да егда въ беспечалїи боудеть оумь твон, тога дрѣзнешн н ѡ бѣ вбрѣстн багѣ :-

22. в нноцѣ днвнємь слово.

В нмже вьспомѣноу дѣдѣ. н ннокѣ днвїи позова внноградь мон⁹⁰. фнсіѡлогъ вѣланн в нємь. нсходнт оубо ѡ лоуга. нскын водоу еже вьннтн н валаѣтн се вь нїен. н тога вмоужнв се прнхвднт вь внноградь, н поадаѣтъ грѣзїне. н тако пакость творнт поадаѣ егв. аще ли обрѣщеть внноградь заграженъ, нли лозѣ горѣ вьзвѣноу. не можетъ зобатн.

Веперь ѡ лоуга. дѣвола пѣнтъ дѣдѣ. вннограда же мнрь. нсходѣ оубо дѣволь без воле бѣжїе. н ходнт обхажаѣ. еда како вбрѣщеть невраженѡу дѣшоу, не нмоуцоую страха бѣжа. н входѣ снѣдаѣтъ ю мыслын, н затвараѣтъ ю вь скврнѣ грѣхвнѣн. аще ли обрѣщеть дѣшоу ограженѡу вь бѣжїн волн, ѡхвднт ѡ нєгв. не могон оукрастн дѡма дѣхвнѡаго. внноградь гѣ тлѣкет се. сам' бо глааше оученнкомь. *азь //301/ есьмь внноградь, вы же лозїе*⁹¹. прѣбываѣ оубо ѣлкѣ вь волн бѣжїн, н выш'шеѣ нмѣе оумь свон. ѣакоже лоза внсеціа на поудрнєхъ, н прнходѣн веперь несытын борен вноу ѣлка. непѣложнѣ мьстен праведннкы. нже вь волн бѣжїн прѣбывающїнхъ, бѣгаѣтъ ѡ ннхъ. аще ли вбрѣщеть ѣлка вь оуныни вѣбывающа(!), прнходѣ казнт дѡма дѣшевнѡаго. н тако погываѣтъ ѣлкѣ :-

⁸⁸ Оттук непосредственно следва поучението от словото *За бобъра*, т.е. на това място е изпуснат текст. Този пропуск, останал незабелязан от книжовниците, преписвали многократно творбата, е налице и в гръцките преписи от група хдл и вероятно се дължи на загубен лист в общия протограф на гръцкия оригинал и славянския превод. Може да се предположи, че по тази причина в препис А липсва и цялото слово *За пантерата* от Псевдо-Василиевата редакция, което според Сбордоне би трябвало да се намира между словата *За вълка* и *За бобъра* (Sbordone 1936: СІХ).

⁸⁹ Мат. 5:30.

⁹⁰ Пс. 79:14.

⁹¹ Йоан 15:5.

23. О касторн савво.

Есть скоть гліемын касторь. н кротыкъ зѣлав н мльчаланвь. нво ноуѣннаа его на нсцѣленіе вьроуѣают се. вьнеѣа же ѿ ловць гонимь бываіеть. н разоумѣіе іако прнстнжемь бываеть. ноуѣннаа своа, нрѣуь іанца ѿхапавь зоубн свонмн, помещеть ловцоу. да аще дроуѣгымь ловцемь іеть боудеть. н внднтъ ловць іако не нмать вь себе оудеса своа оставлаіеть егво.

н ты оубо жнтелннѣ. ѿдан ловцѣ своіе⁹². ловць іе діаволь. блонд' же н прѣлюбодѣнство. н завнсть. аще вь тебѣ соутъ. ѿсѣщн сіа ѿ себе. //3016/ н пометнн ловцоу діаволоу. н нмать тебѣ оставнтн. да н ты речешн. дѣша моа нзбавн се ѿ сѣтн ловецннхъ :-

24. ѿ мѣдвѣдѣ⁹³ савво.

Законь гліеть. да не іасн мѣдвѣда, ннже подвбїа емоу⁹⁴. заніеже моужь н жена іе размѣшенъ сын гадь. заніеже прѣмѣнѣаіеть своіе іество.

Сего радн іеремїа гліеть. да не врьтопъ мѣдвѣжѣ дѣланіе моіе мнѣ⁹⁵. да не оубо н ты мѣдвѣдоу оуподвбншн се. кога моужь, кога жена гліеть нхже цѣловаіен, нхже оукаріен. бжтвны апль рече. *моужьскын поль вь моужѣ, не лѣпотнаа съдѣловающнмь*⁹⁶ :-

25. О енндра н ѿ коркодїлѣ.

а) Есть скоть гліемын енндрїе. нмѣіе лѣптоу пьсїю⁹⁷. враг' же іе кор'коднловь. коркоднль оубо вьнеѣа спнтъ. нмать оуста ѿврьста. шѣ же енндрїа, помазаетъ тѣло своіе все каломь. да іега калъ нзсыхнѣтъ, вьходнтъ вь оуста коркодїлоу. н вса вьноутрѣнна емѣ сынѣдаеть.

Оуподвбн се діаволоу коркоднль. енндра же вь //302/ ообразъ сѣса нашего. прнїем' бѣ гѣ нашъ іс хс прьстное тѣло⁹⁸. сыннде на ада. н рдзѣроушн болѣзнн смьртныѣ рекын іеже вь оузахъ нзыдѣте. н іеже вь т'мѣ ѿкрынте се⁹⁹. н вскрьсе трнднвно ѿ мьртвынхъ :-

⁹² Мат. 22:21.

⁹³ В гр. традиция това слово е за хиената. Неясно защо в славянския превод гр. *υαίνης* е предадено с мѣдвѣдѣ 'мечка'.

⁹⁴ Лев. 11:27.

⁹⁵ Йер. 12:9 (Sept.: *μη σπήλαιον υαίνης ή κληρονομία μου*).

⁹⁶ Рим. 1:27.

⁹⁷ Гр. *μορφήν ἔχουσα κυνός* (Kaimakis 1974: 74a).

⁹⁸ I Кор. 15:47-49.

⁹⁹ Лук. 1:79.

б) Другое слово ѡ ѡендрѣ и коркодѣлѣ.

Есть гадъ ѡендра. по рѣкахъ и по езерѣмъ ѡбрѣтаемо. и ѡпрѣдѣ, да же и до полоу ѡко и львь. подолоу же з'мѣа. егда нападееть нѣгдѣ ѣлка, нзѣдаееть его ѡ ногоу да же и до главы. егда же приближит се къ главѣ, сѣднѣ и плаует се.

Такоуѣн добрѣдѣтелѣ ѡбрѣтают се мнѡзи нмотнннн. лнхѡемнн, и неправедннн. поадающе оубогнн. приходееще же къ главѣ. снрѣуъ прѣ соудѣю гѣ нашего тѣ хѣ. глава бо всакыннмъ хѣ¹⁰⁰. внигѣа станууть прѣ праведнаго соудѣю¹⁰¹, и всплаууть рѣдюще безе оуспѣха. нѣст бо въ адѣ нсповѣданѣа. ннже оу праведнаго соудѣе оутѣшенѣа. нь аще кто хошетъ помнловати, мнлоуетъ. помнлоун и ты. его же ѡвнншн //3026/. и не оуподѡвншн се коркоднлоу. да не оуслышншн ѡ соудѣе. не помнловаль есн, непмнлованъ боудешн :-

26. Ѡ хнемѡнѣ, и Ѡ зьмен.

Есть скотъ глѣмын хнемѡнъ. з'ѣло врагъ ееть зьмею. егѣа оубо ѡбрѣшетъ днвнаго зьмеа. ндет' и помазоуетъ себе каломъ. и ѡпашѣю затнкаееть ноѣре. донде же з'меа оубнетъ.

Тако и спсѣ нашъ бѣ. възет' прѣстнаго рода ѣство. и оубнвъ зьмеа фѣлѡна, нже на рѣцѣ егѣпльт'сцѣн¹⁰². аще без'тѣлесн сынъ хѣ, погѡубнвын зьмеа. прнт'юу бн нмѣаль зьмѣн. нь ѡко бѣ и спсѣ, нашъ ееть и вса можетъ¹⁰³. нь за всѣѣ болѣн себе смѣрнѣть, да всѣхъ спсетъ¹⁰⁴ :-

27. Ѡ гавранѣ, и Ѡ вранѣ.

Добрѣ іеремѣа нзѡвбанун. сѣль есн ѡко и вранѣ поустъ¹⁰⁵. фнсѣѡлогъ нзѡвбанун ѡ вранѣ. ѡко едннбруннца бываееть. внигдѣа тоѣ моужь оумрѣтъ, к томоу не поемлеть нного моужа. тако же и моужь нноу женоу не поемлеть. //303/

Съворнше іуденское земельнн іерѣмъ. оубнвшѣа гѣ. нбо хѣ тоѣ моужь не бываееть. глѣет бо алѣль. ѡброуунѣ вѣ едннмоу моужоу двѡу непорѡчноу прѣдѣставннн хѣоу¹⁰⁶. нь прѣлюбѡдѣнствоваше дрѣвѣсн и каменѣю. да аще оубо нмамы и мы моужа на сѣцѡхъ свѡхъ. не потькнѣть прѣлюбѡдѣнвын дѣво(!). аще лн нзѡдееть моужьскын поль мыслъ ѡ сѣцѣ нашнхъ, внннн нмать соупрѡтвннкъ. нбо не въѣрѣмлеть нн оуснетъ храненн ісѣа¹⁰⁷ :-

¹⁰⁰ 1Кор. 11:3.

¹⁰¹ 2Тим. 4:1.

¹⁰² Йез. 29:3.

¹⁰³ На мястото на израза нашъ ееть и вса можетъ в гр. стои оу дѡнацаі соі 'не мога да те надвнѣ', думн, изречени от змея къ Христос.

¹⁰⁴ Фил. 2:7-8.

¹⁰⁵ Йер. 3:2 (Sept.: ἐπὶ ταῖς ὁδοῖς ἐκάθισας αὐτοῖς ὡσεὶ κορώνη ἐρημουμένη).

¹⁰⁶ 2Кор. 11:2.

¹⁰⁷ Пс. 120:4.

28. О грѣльницѣ.

а) Въ пѣснехъ свѣдѣствуетъ. и гла^с грѣльницѣ, нѣ не оуслыша се на землѣ нашен¹⁰⁸. ꙗко ѿходница бываеъ зѣла. и въ поустыниѣ вѣтаеъ и не любнѣ быти срѣ^д мнужества.

И спсѣ нашъ въдвараашѣ срѣ^д елѣвна¹⁰⁹ поемъ петра и ꙗкова и ѿанна. и възыде на гороу фаворскоую¹¹⁰. ѿлоучае се и ѿходѣ любовію. и ꙗко и грѣльница тако прогласе. и ꙗко и голоубъ тако повчу се :-

б) Дроугое О грѣльницѣ.

Бываеъ оубо грѣльница моужелюбнѣ. //303б/ аще слоучнтъ се, и оуловленъ боудеть моужъ ꙗе, ѿтола не съпрѣжет се съ ннѣмъ моужемъ. нѣ ншоучн соупроуга своего, скрѣбна ходнѣ. ннже на вѣнкоу соурвоу сѣдаеъ. нѣ на соусѣ дрѣвѣ сѣднѣ поущн. съблюдаеъ еднномоужіе.

Оуподвнѣте се ѿ жены грѣльницѣ. и съблюдѣте ложе моуженъ свонхъ, ꙗко и грѣльницѣ. по аплоу. бракъ ѹстънѣ, и ложе нескврѣно¹¹¹. не тъкмо жены, нѣ и ннощн. зане блочдннкомъ и прѣлюбодѣемъ соуднтъ бѣ. и съхранѣте добродѣтелн, ꙗко да гѣ прѣнметъ въ вѣчныѣ обнѣвлн, ꙗко нескврѣны. нбо блженнн чнстн сѣщемъ, ꙗко тѣн бѣ оузрѣтъ¹¹² :-

29. О жабѣ воднѣнѣ, и ѿ соусѣнѣ.

Соутъ двоѣ жабы, соухыѣ, и водныѣ. да оубо соухаа, трѣпнтъ вара днѣвнаго, и пламене слнчнаго. да аще нападнѣтъ зма люта, нлн дѣжѣ, нлн многовдѣе на нѣ. и не могоуще трѣпѣтн мразѣ и воды, погыбають. водныѣ же жабы нсхвдѣтъ ѿ воды. да аще дожеже//304/тъ нмъ слнце, и не могоуще трѣпѣтн, вхвдѣтъ пакы въ водоу. аще лн зандоутъ ѿ воды далече, помнрають ѿ вара слнчнааго.

Доваѣше оубо двѣлнмъ¹¹³ ѿ жнтелннѣ. оуподовна се еси жабѣ соусѣнѣ. трѣпѣци напастн и вара слнчнааго. да аще ꙗею нападнѣтъ люта зма, еже іестъ гоненіе О добродѣтелн¹¹⁴, скончавают се. мнрскаа же наводненіа соутъ. аще во коснет се ѣ мнрскаа топлота, нскоушенію желаніе. и не трѣпѣтн могоутъ пакы мокрааго похвтѣннѣ.

Еже ꙗе ѿ многы мнхѣ и ннокынхъ. вѣнѣга нѣкоѣ нхъ нскоушеніе обнѣдѣтъ, и не могоутъ трѣпѣтн. нѣ съмоуцают се мыслмн. и глѣютъ. всѣмъ кнновн, не нмамн

¹⁰⁸ Песен 2:12.

¹⁰⁹ Лук. 21:37.

¹¹⁰ Мат. 17:1-5.

¹¹¹ Евр. 13:4.

¹¹² Мат. 5:8.

¹¹³ Изразѣт Доваѣше оубо двѣлнмъ няма съответствіе в нито един от публикуваните у Сбордоне и Каймакис грѣцки преписи.

¹¹⁴ 1Петър 4:12.

покоа. ннже нгоумень пазнтъ нѧ. н братїа прѣсѣдѣт нн. нь ндемь въ ннн монастырь, н мы да повѣлѣваемъ ннѣмь. не на покоренїе нн¹¹⁵ друугиньмь. н по нсхоженїи кнновїа, прїемляеть ѧ сатана. наложнвъ злые мыслн. н прѣххдѣть ѿ кѣновїа въ кнновїе. н ѿ мо//3046/настыра въ монастырь. не вставляеть нхъ поунтн, ннже въ безмльвїи прѣбыватн. моудрын же ннокъ боен се бѧ, теуеть внноу къ бѡу. трьпе напастн прнходеще на негѡ. мнозн же нсѣкушаемн, н трьпеще, болшоую мѣзѡу прїнмоутъ. какоже бѣженныи шѡвь. малодѣшнвїи же нетрьпеще, погыбають іако н жабы :-

30. О келѣнн н ѡ змїи.

а) Дѣдѣ же глїеть. іакоже жедаеть елень на нстоуннкы водныи, тако жедаеть дѣша наша к тебѣ бѣ¹¹⁶. фнсїѡлогъ нзѡвбанчн. іако вражда іестъ зѣлѡ змїю. аще же повѣгнетъ змїи ѿ келена въ разсѣланныи земляныи. н ндетъ елень оухае по землн н прнсмрѣуетъ егѡ, н оубнваетъ іего съсѣкын.

Такѡ н гѣ оубн велнкаго елена¹¹⁷ ѿ небныи вѡдѣ, егоже нмѣше бѣ слово, прѣмоудрѡствѣ добродѣтелиемь. съкры же себе дїаволь въ прѣнсподннхъ землн¹¹⁸. егоже въ вѣтцѣн разсѣлннѣ крынемаго. гѣ нже нзлїа еже ѿ бжтѣвнаго //305/ ребра своіего кровь н водѡ¹¹⁹. н оубн еже въ нѧ крынемоѣ вражїе съдѣлованїе :-

б) Друугоѣ ѡ келенн.

Есть оубо келень въвбраженїе срънїе нмѣіе. рогуе егѡ троїеконьунн. тѣн же жнветъ лѣтъ, ѧ. н по сѧ сѡхѡднтъ, іако н двбрь шѣствннкъ, хлымы н долѡвы горамь. н оухаетъ слѣдовн звѣремь. н ндеже боудеть з'мїа съкрѣвена, по сханїю познаваетъ ю. н абїе прогласнтъ трн глсы велнкы. н прнлагаетъ носъ свѡн къ вратѡмь доуплннѣ. н свѡднтъ дыханїе своѣ вноутрѣ. н г'де любѡ да лежнтъ змїи, въсхѡднтъ къ грѣтанѡу елена, н поглыцаеть егѡ. н поглытнвъ змїа, теуеть къ нстѡуннкомь воднынмь. н за трн часы аще не пннетъ воды, оумнраеть. аще лн пннетъ, жнвъ боудеть. того радн рѣ прѣкъ. іако жедаеть елень на нстоуннкы водныи. тако жедаеть дѣша моа к тебѣ бѣ¹²⁰.

Н ты оубо оумнын ѣлѣе. трн възвѡдн нмашн въ дѣшн. еже іе крѣщенїе нетлѣнїю. дарь сѡположенїа.//305б/ н покаанїе. прнтецн право къ нстѡуннкомь воднынмь, еже іе къ жнлаамь пнсменнынмь. н прѣрѣскынмь прѡтлькованїемь. н пїн водоу еже іе сѣтын дарь. прнѣцае се въ покаанїе н вѡнавлѣан себе покаанїемь. не оумрѣцѡлѣан же се въ грѣсѣ :-

¹¹⁵ нн – излишна дума.

¹¹⁶ Пс. 41:2.

¹¹⁷ В гр. вм. велнкаго елена стои τὸν μέγαν δράκοντα τὸν διαβόλον (Kaimakis 1974: 84a).

¹¹⁸ Ефес. 4:9.

¹¹⁹ Йоан 19:34.

¹²⁰ Пс. 41:2.

31. Ѡ саламан'дрѣ.

Фнсіѡлогъ ѡбанѹн Ѡ саламандрѣ ѣко н аще вьнндетъ въ скоррадѣс огньн'ноую (!). оугашает се огнь ѿ нее. саламандра, н савра погашаетъ огнь.

ако не покарают се нѣциѹн. ѣко трѣе ѡтроцн вьрннотн въ печь, ннкакожеѹн¹²¹ быше, н нстоуднше ю¹²². пнса се оубо. ѣко аще н крозѣ ог'нь прондешн, пламень не вжежетъ тебе. добрѣ фнсіѡлогъ ѡбанѹн Ѡ саламандрѣ :-

32. Ѡ адамантѣ.

Фнсіѡлогъ ѡбанѹн Ѡ адамантѣ. ѣко адамантѣ на вьстоунѣн странѣ ѡбрѣтает се, не дьнїю нѣ ноцїю. адамантѣ нарнчет се. ѣко в'сакаа сътыраетъ¹²³. тьн же, нн ѿ кого трѣемь бываеъ.

Тако бо рече. *которын вѣ ѡбануает//306/ ме Ѡ грѣсѣ*¹²⁴. людїе сѣдещен въ т'мѣ н сѣнн смьртнѣн, вндѣше свѣтъ¹²⁵. на вьстоцѣ бо таковын камень ѡбрѣтаетъ се понстннѣ. по прѣкс вьстокъ ҃сть нме емоу¹²⁶. н пакы въ нномѣ пнса се. *всїаеъ звѣзѣ ѿ ѡкова*¹²⁷. ѡков же бѣ ѡвъ. ѣлкѣ ѿ вьтока сѣнѹнаго. ѣковы быше аплы, вьтока нмоуше въ себе хѣ. ѣкоже н павль рѣ. *аще нскоуса нцет' нже въ мнѣ глїоцоу хѣу*¹²⁸. въ оузахѣ н въ тьмннцѣ, н проѹа. ѣкоже бо адамантѣ не покарает се. нѣ доблестьвно трѣпнтѣ. не спѡдѡлѣвѡемь бываеъ ѿ стоуѹающн емоу, тако н въ лнкѣ прѣрѣскын :-

33. Ѡ ластовнцн савво.

Ластовнца, мнмошѣшн знмѣ. на прѡлѣтїе ѣвлѣает се, н на оутрїа цвннтѣ, н възвоуѹаеъ спецїнхѣ.

Н свьршєннын постннцн, вьнѣгѣ мнмондєтъ знма тѣла его. еже ꙗѣ вьсакаа похвтѣ. на ложн свонхѣ. помннаютъ гѣ. н на оутрѣнн поѹаюъ се глїоше. н възвоуѹающе ѡбєтєгѹєнннє сьнѡмь. еже дѣлатн //306б/ бл҃гоїє. н вѣпїюще *встанн спєн. н вьскрєснн ѿ мрѣтвнхѣ. ѡбанстает' тє хѣ*¹²⁹ :-

¹²¹ Вероятно ннкако неврєжєнн – от гр. οὐδὲν ἠδικήθησαν (Kaimakis 1974: 88a).

¹²² Дан. 3.

¹²³ Игра на думи: *ἀδάμας* δὲ λέγεται, ὅτι πάντα *δαμάζει*; *δαμάζω* 'надвнвам, подчннѡвам' (Kaimakis 1974: 90a).

¹²⁴ Йоан 8:46.

¹²⁵ Мат. 4:16.

¹²⁶ Зах. 6:12 (Sept.: 'Ανατολή ὄνομα αὐτοῦ).

¹²⁷ Числ. 24:17.

¹²⁸ 2Кор. 13:3.

¹²⁹ Ефес. 5:14.

34. О доубѣ перндеѣѣн.

Есть доубѣ въ нндѣн, перндексн нарнцаемь. плѣ же егѡ сладькѣ н блѣгъ зѣлѡ. н голоубн красет се пнтающе се ѡ плода егѡ¹³⁰. іестъ же зьмѣн пѣ голоубѡ. н бонт се прнблнжнтн се къ дрѣвоу, нлн сѣнн іегѡ. аще оубо сѣнь доубоу къ западоу обрѣтнт се, бѣгаеть змен къ вьстокѡ. аще лн къ вьстокѡ, бѣгаеть на западь. да аще прѣблѣзнтт се голоубѣ н погрѣшнтѣ дрѣво, н сѣдетъ на змеѡ (!), н емліеть егѡ змен н нзѣдаеть.

Доубѣ оубо ѡ сѣнн всауѣсѣмь познаваеть се. ѡкоже рѣ гаврѣилъ марѣн. *Дѣхъ сѣнн наидеть на те, н сіла вышнѡго осѣннтъ те*¹³¹. дрѣво бо жнвотное іѣ вьсѣмь съпротнвешнн се ен. глѣт бо, еже плѣ свон дѣ въ врѣме свое¹³². н на сѣнь крнлоу твою яповаемь. н сѣго петра сѣнь проганнаше тлѣтворнне съмръты ѡ ѣлкѣ¹³³. тако 8бо н мы жѣмь прѣмоудрѣн н плоды дѣхѡ//307//внне. сьнѣдаемь цѣлѡвѣ. радѡвѣ. мнрѣ. дълготрѣпеніе. не прнблнжаіет се намѣ дѣаволь. аще лн въ тьмннхъ вѣщѣхъ прѣблѣстнн се. нже соѣ блѡудѣ. н любѡдѣнство. ндолослоуженіе. лоукавство. похотн¹³⁴ н въ томѣ нѣ обрѣщеть зѣмѣн дѣаволь, не прѣбывающѣнхъ въ жнвотнѣмь дрѣвесн, оудѡбнѣ погльщаеть :-

35. О голоубѡ.

а) Неѡ іѡвѡнъ рече. ѡко *вндѣхъ нѣбса ѡврѣста, н дѣхъ съходещѣ ѡко голоубѣ н прѣбывающѣ нѣ ннмь. н глѣ съ нѣсе глѡщѣ. сѣн іѣ сѣнъ монъ възлюблѣнннн, о нѣмже блѣгонзволѣ*¹³⁵. о мнѡгыхъ голоубѡ рече фнсѣѡлогъ. соѣ бо накрѣпнн¹³⁶. н пѣстрн. н снвы. н чрѣнн. златѡзрѣчнн. бѣлн. н чрѣмнн. фнсѣѡлогъ нзѣшлѣчнн о семѣ. ѡко накрѡупнн аще послѣтъ, ннчѣсо съвѡдетъ. ннже повннють дрѣгынхъ вьннтн въ злобѣ¹³⁷. тѣѡю чрѣмнн вѡводнтѣ н повннѡеть вѣсѣхъ.

Прѣпосла ѡцѣ прѣжѣ прншѣствіѡ хѣѡ, прѣѣоу голоубннн¹³⁸. еже прнзѡтн вѣсѣхъ//3076/ въ жнвѡтъ. н ѡзекѣнѡ, самоуѣнѡ. данѣнѡ. н ннкторын ѡ ннъ вѣзѡмѣ вѣвѣстн

¹³⁰ Марк 4:32.

¹³¹ Лук. 1:35.

¹³² Бит. 2:9; Пс. 1:3; Притч. 3:18.

¹³³ Деян. 5:15.

¹³⁴ Кол. 3:5.

¹³⁵ Мат. 3:16–17.

¹³⁶ С накрѣпнн е преведено гр. πηγματισταί ‘привѣрзани, уловени (?)’ (Kaimakis 1974: 100a), което вероятно трябва да се разбира като ‘питомни, домашни’, вж. по-долу накрѣпнн въ значение на ‘гълѣбарят’, ‘онзи, който е опитомил гълѣбите’ (накрѣпнн аще послѣтъ); накрѣпннъ се срѣща само у Mikl. (с. 405), но въ значение на ‘малък, дребен’, от крѣпъ.

¹³⁷ В гр. εἰσελθεῖν εἰς τὴν καλιάν ‘да влязат въ гнездото’ (Kaimakis 1974: 100a). Вероятно καλιά е погрѣшно прочетено като какіа.

¹³⁸ С прѣѣоу голоубннн се превежда гр. δίκην περιστερῶν ‘като гълѣби’ (Kaimakis 1974: 100a); вероятно вместо въ адвербиалното му значение δίκην ‘като’ е разбрано като δίκη ‘право, справедливост’.

36. ѡ дрѣвѣхъ¹⁴⁸

Есть гадъ ꙗжемы дрѣвѣхъ, лють зѣло. ꙗко ловцоу не мощи пренеанжнѣти се емоу. нмат же рогы ꙗко назоубаени, ꙗко прѣстрѣговати велкаа дрѣвеса, и полагаѣти на землю. вынеѣа жежѣтъ, приходѣти въ ефратъ рѣкоу, и пиеть. соу же садовѣа, тѣнки вѣтви нмоуше и приходѣт' нграе къ повѣти. и хватает се окрѣтъ¹⁴⁹ въ повѣтѣхъ садовын. и выпниеть хотѣ нзвѣгнуѣти, и не можеть. нь болѣе заплантает се. ловць же слышнѣтъ въпѣ егѡ. и пришь закалаеть егѡ копѣемь.

И ты оубо жнтелннѣ. нмашн два рога. ветхаго и новаго завѣта. нмн же пѣбаеть врагы свое пробадатн. блздѣ. любадѣваніе. серебролюбіе. прѣзорство. все тѣлеснне стѣрѣти¹⁵⁰. //311/ да не въ сѣ заплетешн себе. и лоукавы ловць оубниеть тебѣ :-

37. Ѡ каменн нзмннющнмъ ѡгнь.

Есть каменіе. да еѣа пренеанжнѣтъ се дрѣвѣ къ дрѣвоу, възгарает се и запалають еанка соуть окрѣтъ нхѣ. едннѣ же іе моужѣ. а дроугын жена. и далече ѡстоіе дроугѣ ѡ дроуга.

И ты оубо жнтелннѣ. бѣган женѣ. да не ѡ нѣмъ пренеанжнѣвшн се и запалншн се саадострастѣемъ. и пожежешн все добродѣтелн. нбо самѡонъ прнстаноувѣ женѣ и вѣтрнже крѣпость егѡ¹⁵¹. и нмѡзн по писан'номоу съблзннше ѡдобротн¹⁵² рѣ женскыѣ¹⁵³ :-

38. Ѡ гадѣ морсцѣхъ трѣзоувѣ¹⁵⁴.

Есть гадъ снцевын, крѣла нмѣе дльга. да аще внднѣтъ корабѣ плавающѣ. възвышаеть и тѣ крѣла свон, подобе се н съпротнвляе се корабельномоу вѣтрнлоу¹⁵⁵. да аще сътворнѣтъ, ѣ пырнщѣ, оутроужаѣтъ се, и ннзвѣснѣтъ крѣла. и вльнн егѡ заносеть на прѣвое е мѣсто. //311б/

Възнмает се оубо море в мнрѣ. корабе же на аплы и мѣннкы. нже прѣшѣше праѣоу морскою, и достнгоше въ тнхоѣ прнстаннше. гад же сын съпротнвнѣ¹⁵⁶ наувншнмъ жнтіе

¹⁴⁸ Заглавието е написано в полето.

¹⁴⁹ Неясно значение; окрѣсть? сѣкрѣтъ?

¹⁵⁰ Гал. 5:19.

¹⁵¹ Сѣд. 16:4–31.

¹⁵² Тут в гр. стои κάλλει от κάλλος 'красота' (Kaimakis 1974: 108a).

¹⁵³ Сирах. 9:8.

¹⁵⁴ Заглавието в публикуваните грѣцки преписи е *Περὶ κήτους τοῦ καλοῦμένου πρίονος* ('За рибата, наречена трион') (Kaimakis 1974: 112a), но в преписа, послужил за оригинал на славянския превод, изглежда, мястото е било нечетливо и *πρίονος* е разчетено като *τρίδου* 'тризѣб'.

¹⁵⁵ В гр. текст на мястото на израза съпротнвляе се корабельномоу вѣтрнлоу стои *καὶ ἀρμενίζει ἐρίζον τοῖς πλοίοις* 'плава, състезавайки се с корабите'.

¹⁵⁶ В гр. на мястото на съпротнвнѣ стои *παρεϊκάσται* (от *παρεϊκάζω* 'приличам, наподобявам').

постннѣское, и пакы потекоше на прѣвое жнтїе мнра сего. добръ фнсїѡлогъ нзѡвбанѹнъ
ѡ семь :-

39. ѡ строу-фокамнѣ.

Вънїѣга хоцеть снестн ѣнца, познаваетъ врѣме възѡучоу. и вънїѣга боудеть
топлота велнка на възѡусѣ, прнходнтъ на песькъ и споснтъ. та же погрѣбаеть ѣнца. и
размоуцают се. и нсходеть птенцн, глїемы строу-фокамнѣ.

Таковн соутъ рѡднтелїе непаметнвы, нзѡвстаѡающе чѣда своѣа, ходѣще въ
непрнлежанн, не пекоущїѣ како въспнтатн нхъ. соут же и дѣховнын ѡцн рѡдѹюще се
и прнїемлюще на нсповѣданїе. тако въ непрнлежанїн ходѣще. ннже мѡтѡвою. ннже
бдѣнїемъ. въспомннаютъ чѣда своѣа. ѡбнемагающе¹⁵⁷ бжїю помощь ѡ грѣсѣ нхъ. //309/
не вѣще ѡко ѡнн възѣатн словѡ нмоутъ прѣ праведнаго соудїю ѡ дѣшахъ нхъ по
апѡло¹⁵⁸. добръ фнсїѡлогъ ѡвбанѹнъ ѡ семь :-

40. ѡ заецн.

Ѡ ѣмже въспомѣноу дѣдъ. камень прнбѣжнще заецемъ¹⁵⁹. вънїѣга ловнмъ бываеть
заецъ бѣгаеть въ каменїе. нан на възбрѣднаа мѣста. и тако съхранѣеть себѣ. аще
лн ннз брѣдо пондетъ, не можетъ тецн. занїѣ прѣнїеѣ ноги краткы нмать. и наскорѣ
стнжетъ его псь. сего рѣ нцеть прнлежна мѣста.

Понцн и ты ѣлѹе камень. гоннмъ ѡ пса, срѣчѹ ѡ бѣса. гонѣцаго дѣнь дѣне. и
емлющаго ѣлѹскаго жнвота. да аще внднтъ ѣлка текоущаго ннзоу, и носѣца земльна
и врѣменная мнра сего. тогѣа скорѣншее прнѣанжѣет се емоу помыслн. аще лн текоуща
внднтъ по волн бжїен, и нцоуща каменѣ нстнннаго гѣ нашего їѹ хѣ, и на въсходы
дѡ//309б/бродѣтелн въсходѣща. възвращѣет се ѡко и псь, по дѣдоу. да възвратѣт се
въспѣть и постыдѣт се хѡтецен мнѣ злаа¹⁶⁰ :-

41. ѡ дѣтлѣ

Снн птнщѣ кѣсть мнѡго пьстрѣ. ходнт бо по дрѣвїю, и съ клѹномъ свонмъ
оударѣеть, а оухомъ послѡушаеть. да аще боудеть дрѣво гннло и доупно, въходнтъ въ
нїе и внтаеть. аще лн дрѣво не вѣдетъ гннло, вскорѣ ѡходнтъ ѡ нїгѡ.

Помыслн и ты ѣлѹе. ѡко и дїаволь прнходнтъ на те съ всакою нечнстотою. и
оударѣеть въ те. а оухомъ послѡушаеть. да аще боудѣшн всерѣчьнъ върою, бѣгаеть
вскорѣ ѡ тебѣ. аще лн боудѣшн гннла и доупнъ върою. въходнтъ въ тебѣ и
прѣбываеть :-

¹⁵⁷ ѡбнемагающе превежда гр. ἐκλιπαροῦντες ‘молейки, измолвайки’.

¹⁵⁸ 2Тим. 4:8.

¹⁵⁹ Пс. 103:18.

¹⁶⁰ Пс. 34:4.

42. О врлѣ

Есть оубо Орѣль црѣь птнѣь. Орѣль бо нарнчет се многѣь радн вннѣь его¹⁶¹. тѣн бо жнветѣь, рѣь лѣтъ, н състарает се. растет же н клюнѣь его, н вслѣпеваетѣь оуѣнма, н не можетѣь ловнѣь н всходнтѣь на высоту велмн.//310/ н помешетѣь себѣ ннс камень, н разбнваетѣь свон носѣь. н коуплатѣь се въ гнѣроуѣснѣвѣь блатѣь. н сѣднтѣь протнвоу ѣланцоу. да нѣга прнпечетѣь велмн на ннѣго, спадаютѣь яко уешоуѣь ѿ оуѣню его, н пакы младѣь бнваетѣь.

Н ты оумнын ѣлѣе. вннѣга съгрѣшншн мнѣго, възыдн на высоту смѣреномоу дрѣд. н пометнн себе ннс камень еже нѣ вѣра. н разбн носѣь свон прѣложеннѣь грѣхоу. оумы себе въ гнѣроуѣснѣвѣь блатѣь, снрѣбуь слѣзамн. Огрѣн себе на ѣланцн, рекше въ црѣквн. метнн свою одежѣь пауѣь грѣхѣь. н пакы помладнтн се нмашн. якоже глѣетѣь прѣрѣкъ. *вбновнт се яко орлоу юность твоѧ*¹⁶² :-

43. ѡ слонѣ

а) Вннѣга хощетѣь моужѣь съ женоу съвѣкоупнтн се грѣбомѣь съвѣкоуплают се. заннѣ не нмоутѣь съставы. н носнтѣь зачетѣе за годнноу. да нѣга хощетѣь роднтн. ндетѣь въ блато н ражѧетѣь въ водѣь. заннѣ плаватн емѣ н тако порастѣше нсходнтѣь.//310б/ на землю. н не вѣстаетѣь заннѣже не нматѣь съставн.

Скотн оубо своенѣго спснѣнѧ нщоутѣь н трѣбоуютѣь. ты же словеснын ѣлѣе. зачелѣь есн въ чрѣвѣь богатѣьство. познан лѣто боуѣшаго тн богатѣьства. прнтѣцн къ црѣквн. породн себе въ водахѣь еже нѣ ннцннмѣь въ надрѣь. да вннѣга нзыдешн ѿ жнтѣя сѣго, обрѣцешн покон.

б) выпросѣь¹⁶³. Дондеже ловѣць не достнгнетѣь, кнмѣь нравомѣь слонѣь вѣстаетѣь. ѿвѣтъ. Възоупнѣетѣь гласы велнкымн н грознымн, н болѣзньнымн. н по гласоу его прнходнтѣь слонѣь велнкы. н ноуднт се двнгноутн его н не можетѣь. н възоупнѣютѣь ѿба слона гласы велнкымн. н по гласоу нхѣь прнндоутѣь, вѣь, слонѣь. н тн поноудет се вѣставнтн его н не могоутѣь. н възоупнѣютѣь, вѣь слонѣь съ вбонмн. н по гласоу нхѣь дондетѣь слонѣь малѣь, н подложн рѣьта своенѣго, н нападатѣь хоудожѣьствомѣь, н възвнгнетѣь падшаго :-

¹⁶¹ многѣь радн вннѣь его – от гр. διὰ τὴν πολυετίαν αὐτοῦ (Sbordone 1936: 191), кѣдето поради еднаквото звучене втората съставка на думата полу-ετίαν ‘дълго-летие’ е погрешно разбрана като αἰτίαν ‘вина (асс.)’.

¹⁶² Пс. 102:5.

¹⁶³ Думата е изписана в полето.

ЛИТЕРАТУРА

- Александров 1893 Александров, А. *Физиолог*. Казан, 1893 [Aleksandrov, A. *Fiziolog*. Kazan, 1893].
- БЕР 4 *Български етимологичен речник*. Т. 4. София, 2012 [Balgarski etimologichen rechnik. T. 4. Sofia, 2012].
- Библия 1991 *Библия, сиреч книгите на Свещеното писание на Ветхия и Новия завет*. Изд. Св. Синод на Българската църква. София, 1991 [Biblia, sirech knigite na Sveshtenoto pisanie na Vethia i Novia zavet. Izd. Sv. Sinod na Balgarskata tsarkva. Sofia, 1991].
- Гечев 1938 Гечев, Ст. *Към въпроса за славянския Физиолог*. София, 1938 [Gechev, St. *Kam varposa za slavyanskia Fiziolog*. Sofia, 1938].
- Срез. 1–3 Срезневский, И. И. *Материалы для словаря древнерусского языка*. Т. 1–3. Санкт-Петербург, 1893–1912 (2 изд. 1958; онлайн: <http://etymolog.ruslang.ru/index.php?act=sreznevskij>) [Sreznevskii, I. I. *Materialy dlia slovaria drevnerusskogo iazyka*. T. 1–3. Sankt-Peterburg, 1893–1912 (2.izd. 1958)].
- СтБР 1–2 *Старобългарски речник*. Отг. ред. Д. Иванова-Мирчева. Т. 1. А–Н. София, 1999; Т. 2. О–У. София, 2009 [Starobalgarski rechnik. Otg. red. D. Ivanova-Mircheva. T. 1. A–N. Sofia, 1999; T. 2. O–U. Sofia, 2009].
- Стойкова 1994 Стойкова, А. *Физиологът в южнославянските литератури*. София, 1994 [Stoykova, A. *Fiziologat v yuzhnoslavyanskite literaturi*. Sofia, 1994].
- Стойкова 2011 Стойкова, А. *Славянският Физиолог. Византийска редакция: Електронно издание на текста и сравнително изследване* / Stoykova, A. *The Slavic Physiologus of the Byzantine Recension: Electronic Text Edition and Comparative Study*. 2011. <http://physiologus.proab.info/>.
- Турилов, Мошкова 2016 Турилов, А. А., Л. В. Мошкова. *Каталог славянских рукописей афонских обителей*. Под. ред. А.-Э. Тахиаоса. 2. исправл. изд. Београд, 2016 [Turilov, A. A., L. V. Moškova. *Katalog slavianskikh rukopisei afonskikh obitelei*. Pod. red. A.-E. Tahiaosa. 2. ispravl. izd. Beograd, 2016].
- Шпадијер 2014 Шпадијер, И. *Пантелејмон 22 – један необичан српски зборник из првих деценија XV века*. – В: Афон и славянски мир. Сборник 1. Материалы международной научной конференции, посвященной 1000-летию присутствия русских на Святой Горе. Белград, 16–18 мая 2013 г. Издание Русского Свято-Пантелеимонова монастыря на Афоне. Святая Гора Афон, 2014, с. 267–274 [Špadijer, I. *Pantelejmon 22 – jedan neobičan srpski zbornik iz prvikh detsenija XV veka*. – V: Afon i slavianskiĭ

mir. Sbornik 1. Materialy mezhdunarodnoï nauchnoï konfe-rentsii, posviashchennoï 1000-letiiu prisutstviia russkikh na Sviatoi Gore. Belgrad, 16–18 maia 2013 g. Izdanie Russkogo Sviato-Panteleimonova monastyria na Afone. Sviataia Gora Afon, 2014, s. 267–274].

- Kaimakis 1974 K a i m a k i s, D. *Der Physiologus nach der ersten Redak-tion*. Meisenheim am Glan, 1974.
- Macé 2021 M a c é, C. *The Greek tradition of the first recension (Phys. Gr. I)*. – In: Macé, C., J. Gippert (eds.) *The multilin-gual Physiologus: Studies in the oldest Greek recension and its translations* (= IPM, 84). Turnhout, 2021, p. 49–108.
- Macé, Gippert 2021 M a c é, C., J. G i p p e r t (eds.) *The multilingual Physiolo-gus: Studies in the oldest Greek recension and its transla-tions* (= IPM, 84). Turnhout, 2021.
- Mikl. M i k l o s i c h, F. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*. Vindobonae, 1862–1865.
- NA28 Nestle-Aland. *Novum testamentum Graece. 28 ed.* Eds. E. Nestle, K. Aland: <https://www.academic-bible.com/en/online-bibles/novum-testamentum-graece-na-28/read-the-bible-text/>.
- Perry 1937 Perry, B. E. [rev.] *Physiologus. Ed. F. Sbordone. Milan, 1936*. – *American Journal of Philology*, 58 (1937), p. 488–496.
- Repertorium *Repertorium of Old Bulgarian Literature and Letters*. <http://repertorium.obdurodon.org>.
- Sbordone 1936 S b o r d o n e, Fr. *Physiologus*. Mediolani, 1936.
- Sept. *Septuagint (LXX)*. Deutsche Bibelgesellschaft (Academic). <https://www.academic-bible.com/en/online-bibles/septua-gint-lxx/read-the-bible-text/>.
- SJS *Slovník jazyka staroslověnského / Lexicon Linguae Palaeo-slovenicae*. T. 1–4. Praha, 1958–1997.
- Stoykova 2021 S t o y k o v a, A. *The Old Church Slavonic tradition*. – In: Macé, C., J. Gippert (eds.) *The multilingual Physiologus: Studies in the oldest Greek recension and its translations* (= IPM, 84). Turnhout, 2021, p. 351–386.
- Tachiaos 1981 T a c h i a o s, A.-E. *The Slavonic Manuscripts of Saint Panteleimon Monastery (Rossikon) on Mount Athos*. Los Angeles, 1981.

THE PSEUDO-BASILIAN RECENSION OF THE *PHYSIOLOGUS*
IN THE SLAVIC MANUSCRIPT TRADITION

(Summary)

The article contains a comprehensive study of the Slavic translation of the third Greek recension of the *Physiologus* – the Pseudo-Basilian. The translation is preserved in a single Serbian copy from the Panteleimon Monastery on Mount Athos, No. 22, 15th century. As well as the known Greek copies of the Pseudo-Basilian recension, the Slavic text is inhomogeneous – it also contains chapters from the other two, earlier Greek recensions – the Alexandrian and the Byzantine. However, unlike the Greek copies, where the chapters taken from the different sources are mechanically combined into one common text, the Slavic copy was composed on a different principle – the particular chapters were rearranged so that all the texts about the same animal from the different recensions were collected together. The research presents the structure of the Slavic copy of the Pseudo-Basilian recension of the *Physiologus*, restoring the original sequence of the folia in the manuscript, which have been disordered while binding. Observations on the nature of the text and on the peculiarities of the translation show that, regardless of the Serbian orthography and linguistic features of MS. Athous Panteleimon 22, the translation is probably Bulgarian and originated no later than the 12th–13th centuries. The complete text of the copy is published in an appendix.

Keywords: Physiologus; Pseudo-Basilian recension; Middle Bulgarian translation; MS. Athous Panteleimon 22.

*Ana Stoykova,
Institute for Literature –
Bulgarian Academy of Sciences*